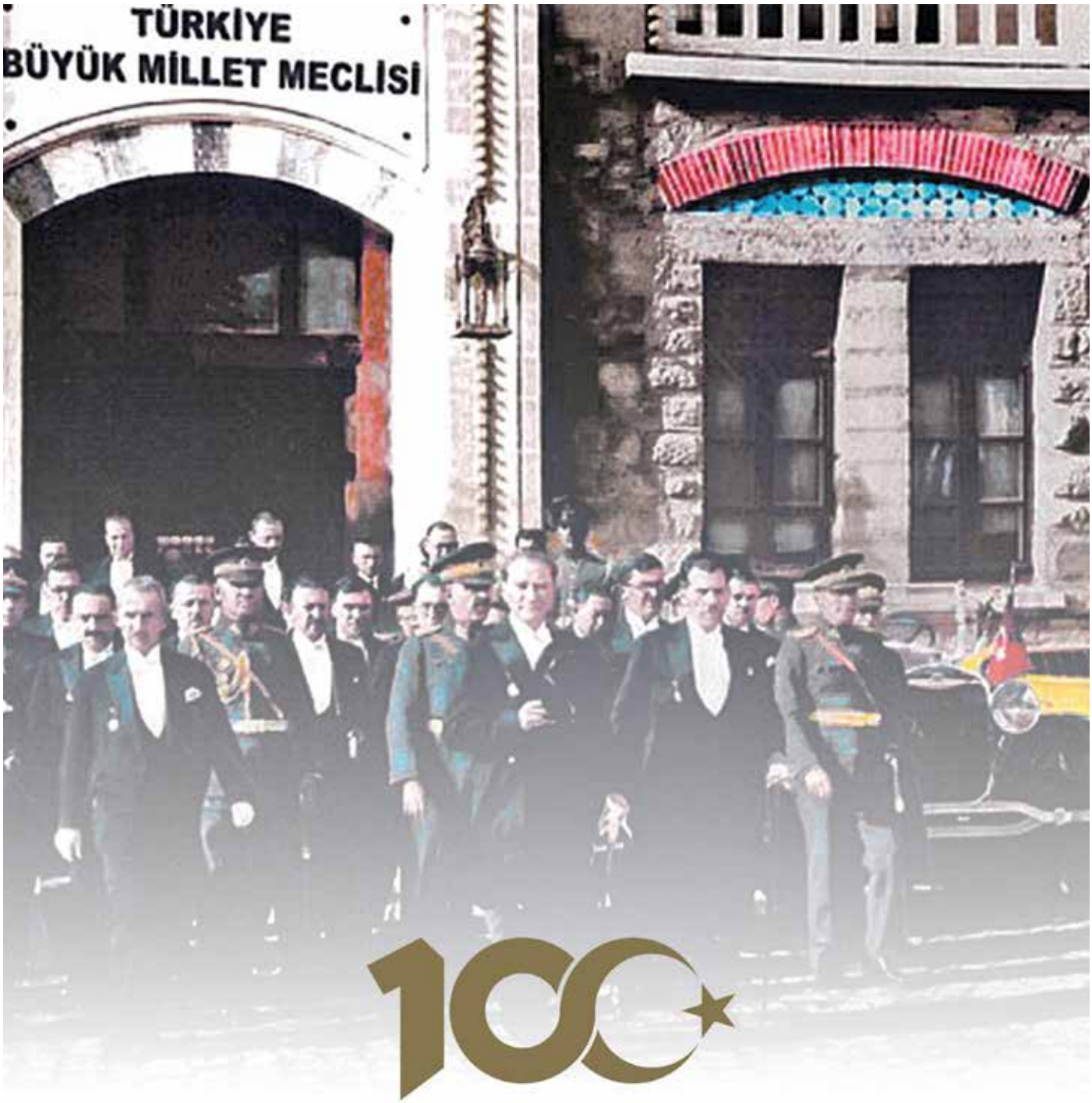
düşünüm

S. 18 / Haziran-Temmuz 20'

İki aylık dijital düşünce ve kültür dergisi

Statik Değil Dinamik
Bir Kemalizm İçin

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 100. Yılı!
Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Kutlu Olsun!

düşünüm
İki aylık dijital düşünce ve kültür dergisi

Yıl: 2020 | Sayı: 18

Düşünüm Dergisi

dusunumdergisi.com

Yayın Yönetmeni

Furkan Kayabaşı

Editör

Buse Mızrak

Yayın Kurulu

Furkan Kayabaşı
Buse Mızrak
Ömer Kaya
Onur Polat
Mert Can Yıldız
Semih Demirtaş
Ece Özinç

SUNUŞ

Atatürkçü Düşünüce Topluluğu olarak, Kemalist Düşünce'nin Türkiye için tükenmeyecek umut ve daimi yol göstericisi olduğuna inanıyor, ortak değerlere sahip arkadaşlarımızla birlikte emin adımlarla Kemalist kadrolar oluşturmak için gerçekçi, tutarlı, bilgili ve diretken olmamız gerektiğini biliyoruz.

Bu bağlamda örgütsel birikim gösterme ve kurumsallaşma amacında olan üyelerine, akademik, kültürel ve ilkesel gelişim alanlarında fayda sağlamayı amaç edinen bir topluluğuz.

Dolayısıyla bu dergi, mücadeledeki düşünsel varlığını bir adım daha ileriye götürebilmek için bilimle, sanatla, felsefeyle ve bunları temel alan her türlü düşünsel eylemle kendisini geliştirmesi gerekiği bilincine sahip bir topluluğun üretkenliğidir.

"Eğer bir milletin kurtarıcıya gereksinimi yoksa artık millet olmuştur. Sakın kurtarıcı bekleme; yoksa sana karşı olan vazifemi yapamadım sayarım."

Mustafa Kemal Atatürk

Uludağ Üniversitesi
Atatürkçü Düşünce Topluluğu'nun
Yayın Organıdır.

Düşünüm Dergisi
dusunumdergisi.com
dergi@dusunumdergisi.com
/dusunumdergisi

U.Ü. Atatürkçü Düşünce Topluluğu
adt.uludag.edu.tr
adt@uludag.edu.tr
/uludagadt

İÇİNDEKİLER

4 Köylüyü Kalkındıracak Model: Köy Enstitüleri...
Buse Mızrak

10 Mahallenin ve Ailenin Ferdi: Osmanlı İmparatorluğu'nda Çocuk Olmak
Arzum Koçalı

13 Yargı Yetisi Ve Düşünme Becerisi
Enes Burhan

16 Bilek Güreşi
Mert Can Yıldız

20 Uygarlaşmada Bilim ve Sanat
Özge Akgün

22 Yapay Zeka Çağı: Robotik İstihdam
Yasin Kazık

25 Kitap İncelemesi: İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali
Ömer Kaya

27 Anılarla Atatürk

1923-1946 yılları toplumsal ve kültürel açıdan yeni rejimin kurulması, yeni değerlerin benimsenmesi ve sağlam hedeflerin atılması açısından Türkiye'de önemli bir tarihsel aralıktır. 1940'ta 6 yaşın üzerindeki nüfusun %78'i okuryazar değildi. Köylerde ise bu oran %90'dı.[1] Bu dönemlerde, ilimi ve fen'i hedef alan Cumhuriyet Rejiminin gerçekleşmesi, ekonomik kalkınmanın oluşması ve Türk Devrimi Aydınlanmasının gerçekleşebilmesi için eğitim şarttı. Köylünün kalkınması, sosyal ve ekonomik anlamda köyün canlanması ancak eğitim ile mümkün olabilirdi. Bu canlanma ise ancak öğretmen ve eğitim kanalıyla sağlanabilirdi.

2. Meşrutiyet Dönemi, köy eğitimi ile ilgili düşüncelerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Köy eğitimi ile ilgili düşüncelerin şekillenmesindeki ilk isimlerden birisi de Ahmet Tevfik'dir. Ahmet Tevfik'e göre ülkenin zenginlik kaynağı tarımdır. Bu sebepten dolayı Ahmet Tevfik, öğretmen okullarının köylerde veya köy yakınlarında kurulacak çiftlik okulları içinde açılmasını ve bu okulların uygulama okulları olmasını önermiştir. [2] Bu düşünceleri destekleyen ve faaliyete geçirilmesi için katkı sunan Kastamonu mebusu İsmail Mahir Efendi, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde eğitim ile ilgili yapmış olduğu konuşmasında yeni bir öğretmen modeli önermiştir. Bu modele göre, ülkede yetmiş sancaktan her birinin çiftlik kurulabilecek bir yerinde, birer yatılı kız ve erkek ilkokulu açılacak ve buralarda okul açılması planlanan köylerden toplanacak birer kız ve erkek çocuğa dört yıllık ilköğretim verilecektir. Bu yıllarda öğrenciler köyün sosyal ve ekonomik bütün bilgilerini teorik ve pratik olarak kazandıktan sonra eğitimin ikinci aşamasına geçilecek ve öğrencilere üç yıl boyunca ilk öğretmen okulları programı uygulanacak ve öğrenciler bir yıl uygulama sonunda köy öğretmeni olacaklardır. Bununla beraber her köy imkânlarıyla küçük çiftliği bulunan bir okul ve öğretmen evi yapmaya mecbur tutulacaktır.

Bilindiği üzere önceki dönemlerde köy öğretmeni yetiştiren kurumlar vardı. Fakat planlanan köy enstitülerini bu kurumlardan ayıran farklılıklar vardı. Köy enstitülerinin programında ziraat sanatları, basit marangozluk, demircilik, tarla tarımı, köy ev ve el sanatları gibi birçok teorik bilginin yanı sıra pratik bilgileri ve kazanımları da içeren dersler mevcuttu. Köy öğretmeni yetiştirme konusunda adım adım çalışmalar başlamıştı. Yapılan bu çalışmalarla birlikte yavaş yavaş altyapı hazırlanıyor, iş ve üretim bütünlüğünün sağlanacağı eğitim modeli oluşturulmaya çalışılıyordu.

Cumhuriyet kurulmuştu, devrimler tek tek gerçekleşiyordu. Fakat ortada bütünleşememe durumu söz konusuydu. Cumhuriyet dönemi öncesinde eğitimin geliştirilmesi için birçok çaba sarf edilse bile Milli Mücadele dönemi nedeniyle eğitime gerekli yatırımın yapılamaması, halk tarafından eğitime yeterince erişilememesi gibi sebeplerden dolayı köylü halk Cumhuriyet ile kendisini bütünleştirememiş, kendi değerlerini kaybetmiş hissediyordu. Çare belliydi. Bu yeniliklerin amacının ilk önce muallimlere, muallimler aracılığıyla da halka aktarılması gerekiyordu.

Cumhuriyet Dönemi'nde öğretmen yetiştirme meselesi elbette yine gündemdeydi. Dönemin Başbakan'ı İsmet İnönü 1925 yılında eğitim-öğretim alanında, hem 1924 yılında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat kanununa gelen tepkilerin beklenilen tepkiler olduğunu hem de yapılacak devrimlerin amacını muallimlere şöyle açıklamıştır:

''Tevhidi Tedrisat'ın bazılarınca kötü yorumlanacağı ve öncülük edenin dinsizlikle suçlanacaklarını, doğurabileceği sonuçları biliyorduk. Birtakım ıslah önerileri ile eski kurumların yaşatılmasını isteyenler de mutlaka çıkacaktır. Fakat meclis, kararını verdi. Yavaş yavaş varılacak bir sonuca ivedilikle ulaşmak, devrim yapmaktır. Ve gördük ki bütün ileri dünyanın yolu aynıdır. Uygarlığı yakalayanlar hep bu yoldan yürümüşlerdir. Tevhidi Tedrisat, ülkenin bütün hayatında fikri, fenni, ekonomik ve sosyal alanlarda başlıca temelidir. Yaptığımız işi dine aykırı görmek, yapılan işi görmemektir. Bunun dinsizlikle hiçbir ilgisi yoktur. Bu sistemde başarılı olalım, on yıl azimle yürüyelim, şimdi bize karşı olanlar, din adına endişe duyanlar göreceklerdir ki Müslümanlığın asıl en temiz, en saf, en hakiki şekli bizde yaşayacaktır... O noktaya varıncaya kadar, biz bu gerçeği kanunla ve cebren telkine ve uygulamaya devam edeceğiz. .. Hedefe varmak için her cahilane itiraz ve girişim önlenecektir.'[3]

Bunun için çalışmalara başlandı. İlk aşamalardan birisi 789 sayılı yasa ile öğretmen okullarının, şehir muallim mektepleri ve köy muallim mektepleri olarak ikiye ayrılmasıydı. Bu gelişme ile beraber Türkiye'de köy ve şehir okulları için iki ayrı öğretmenin yetiştirilmesi yasallaşmış oldu. Bu gelişme köy enstitüleri için atılmış adımlardan sadece ilkiydi. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin 1929 yılında vefat etmesi, şehir öğretmen okullarında da gerek sosyal gerek ekonomik açıdan sıkıntıların baş göstermesiyle beraber 1932 yılında Kayseri Zencidere, 1933 yılında da Denizli Köy Muallim Mektebi kapatılmış, dönem başında bu mekteplerde eğitim gören öğrenci sayısı fazla olmasına rağmen ne yazık ki dönemin sonlarına doğru yetişen öğretmen sayılarında ciddi düşüş yaşanmıştır

Köy öğretmenlerini yetiştirmek için yapılan bir diğer çalışma ise dönemin Maarif Vekili Dr. Reşit Galip tarafından yapıldı. Bakanlıkta köy işleri komisyonu kurarak köy öğretmenlerinin hangi niteliklere sahip olması gerektiğini araştıran Dr. Reşit Galip hazırlamış olduğu rapora göre köy öğretmenlerinde bulunması gereken nitelikleri şöyle sıralamıştı:

- Köylüyü inkılapçı, laik, cumhuriyetçi inançlarla yetiştirmek ve bunları köylüye benimsetmek.
- Köylünün sosyal hayatında etkili olabilmek.
- Medeni Kanunun hükümlerini köyde hâkim kılmak.
- Modern görgü kurallarını köylüye öğretmek.
- Köyün ekonomik hayatını etkileyebilmek ve ileri tarım yöntemlerini, Pazar ilişkilerini onlara anlatmak.
- Köyün aydını olmak, öğretmenliğin bütün özelliklerine sahip olup bunları göstermek.[4]

Reşit Galip'in sağlık problemlerinden dolayı bakanlıktan ayrılmasıyla beraber 1935 yılında atanan Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan ve İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne getirilen İsmail Hakkı Tonguç başlanan bu girişim için çalışmalara devam etmekteydi.

11 Haziran 1937 yılında TBMM'de 3283 sayılı Köy Eğitmenleri Yasası çı-

1 Ahmet Özgür Türen, Köy Enstitüleri Dosyası, İstanbul, 2018.

2 Filiz Yel, 'Atatürk Döneminde Köy Öğretmenliği', Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, D.E.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir, 2008.

3 Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İstanbul 1992.

4 Filiz Yel, Atatürk Dönemi Öğretmen Yetiştirme Politikası

karıldı.

Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olarak göreve gelmesi ve 1939 yılında tekrardan Maarif Şurasının toplanmasıyla beraber gündemde olan konu yine aynıydı. Köyde eğitim...

Köy öğretmeni yetiştirme projesi başarılı bir şekilde ilerliyordu. Öğretmensiz kalan köy sayısı gitgide azalıyor, uzun zamandır çözülemeyen problem yavaş yavaş meyvesini vermeye başlıyordu. Köy Enstitüleri'nin git gide altyapısı tamamlanıyordu.

Köy Enstitüleri Yasası görüşülürken dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel meclis kürsüsünden okuryazar oranı hakkında şu bilgileri vermiştir:

'' Eğitim alanında yapılan tüm köklü reform girişimlerine karşın, kırsal kesimde okul yaşındaki çocukların %25'i ders görme olanağına sahiptir. Bu durum %80'i okula giden kentli okul çocuklarıyla karşılaştırıldıklarında tam tersi bir oran sergilemektedir.''[5]

Köy Enstitülerine neden ihtiyaç duyulduğunu ve köy enstitülerinin faaliyetlerini ise şu sözleriyle açıklamıştır:

'' Şehirlerde oturan vatandaşların çocuklarının %80'i okula gidiyordu, %20 'si ise okumaktan mahrumdu. Köylerde oturan 13 milyon vatandaşın çocuklarının ise ancak %25'i okutulabiliyordu. Bu nedenle köylerdeki çocukları yüzde yüz okutmak için emek sarf edilmeliydi ve hayat tarzları o şekilde olsun ki, kendilerine köyde vazife verdiğimiz zaman doğal okul hayatları devam ediyormuş gibi vazifelerine memnuniyetle gitsinler ve bu işleri seve seve yapsınlar istedik, onun için Köy Enstitülerini kurmayı düşündük.''[6]

17 Nisan 1940. Demokratik zihnin bir projesi: Köy Enstitüleri Yasası'nın Kabulü

Gitgide Atatürk devrimlerinin gerçekleşebilmesi, her kesimle buluşabilmesi için altyapı hazırlanıyordu.

Köy enstitülerinin öncüsü İsmail Hakkı Tonguç, en büyük destekçileri ise Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Cumhurbaşkanı İnönü'dür. Dönemin başbakanı İsmet İnönü çalışmaları yakından takip ediyor, tüm desteğini veriyordu. Hatta kendisi ilköğretim konusunu 'ümmetten ulus' ve 'kulluktan vatandaş' olma sorunu olarak görüyordu.[7] Köklü bir eğitim sisteminin önemini ise şu cümleleriyle açıklamıştır:

'' İlköğretimi olmayan memlekette Ortaçağ yönetimi bütün şekilleriyle devam eder. Resmi kurumlar ne derse desinler, ne haklar vatandaşlara tanınırsa tanınsın, hiç olmazsa ilköğretim derecesinde bilgi olmazsa, haklar ve vazifeler canlanmaz... Hür vatandaşlardan birleşik bir ulus olmanın çarelerinin başında ilköğretim çaresi gelir.''[8]

Köy Enstitüleri Kanunu 17 Nisan 1940'ta TBMM'de görüşülmeye başlanmıştır ve tek oturumda 278 oyla kabul edilmiştir. Ancak 148 milletvekili oylamaya katılmamıştır.[9] Kanunun oylanması sırasında hayır oyu gelmemiştir fakat oylamaya katılmayan milletvekili sayısı çok fazlaydı. Endişeleri, kabul etmek istemedikleri ve önüne geçmek istedikleri bir şeyler vardı. Tasarıya karşı çıkarak oylamaya katılmayan İstanbul mebusu Kazım Karabekir'in eleştirileri ise şunlardı:

'' Bendeniz bu kanunda bir noktayı mahsurlu görüyorum. O da, üçüncü madde hükmü ile, Köy Enstitüleri, yalnız köy okullarını bitiren çocukları hasrediyor. Şehir ve kasaba çocuklarının köylerle temasını kesiyor.(...) Şu halde, 40-50 sene sonraki hayatı tasvir edersek, memleketimiz ikiye ayrılmış olacaktır. Biri, köylünün kendi ruh ile terbiyesi, biri de şehirli kısmı...(...) Biz şehir ve köy çocuklarını, böyle birbiriyle kaynaştıracak yerde, bir safiyeti fikriye ile ayırırsak, sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle, günün birinde, biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez

5 Hasan Ali Yücel, Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1946.

6 Ahmet Özgür Türen, Köy Enstitüleri Dosyası, İstanbul, 2018.

7 Ahmet Özgür Türen, Köy Enstitüleri Dosyası, İstanbul, 2018.

8 Şerafettin Turan, İsmet İnönü,

9 Ahmet Özgür Türen, Köy Enstitüleri Dosyası, İstanbul, 2018.

bulmaz mıyız...''[10]

Köy enstitüleri yasası mecliste görüşülürken Kazım Karabekir'in eleştirisi gibi birçok eleştiriye rastlanmıştır. Eleştirilerin kökeninde ise, enstitülerin kentten uzakta yeni bir sınıf oluşturacağı, köylülerin parasız çalıştırılarak sömürüleceği, kız ve erkek öğrencilerin birlikte eğitim görmesinin ahlaka ters bir durum olduğu yatıyordu. Daha öncesinde de bir grup tarafından bu yönde eleştiriler alacaklarını, yasanın kabulünün zorlaştırılacağını ve hatta dinsizlikle suçlanacaklarını bilen Hasan Ali Yücel eleştirilere TBMM'de şu şekilde yanıt vermiştir:

'' Şehirde ve köyde oturanlar, ulusal vicdan ve ulusal bilinç bakımından ayrı bir özellik gösterir görüşü yanlıştır. Kentte otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Enstitüleri köy çevresinde kuruyoruz. Onlara kenti hiç göstermeyeceğiz kanısını nereden çıkardılar: '5' yıl okutacağımız bu kişilere yarı- aydın dediler; '5' yıl okulda, '5' yıl enstitüde okuyan kişi yarı- aydın değildir, aydındır.''[11]l

Enstitülerin amaçları, nedenleri ve yöntemleri de tam olarak bunlardı aslında. Eğitimde bütünlüğün, üreticiliğin, toplumsallığın, karma ve çağdaş eğitimin amacıydı enstitüler. Bu projenin de köyden başlaması esastı. Sonucunda bir kalkınma gerçekleşecekti ve kalkınmanın hedefine, özüne köylüyü koymak şarttı.

3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası Meclis'te kabul edilip yürürlüğe girdikten sonra 4 köy öğretmen okulu enstitüye dönüştürüldü. Yeni açılan enstitülerle beraberde ilk yıl 14 enstitüde eğitim-öğretim başlamış oldu. Bunlarla birlikte 1941 yılında 1, 1942'de 2 ve 1943 yılında 3 enstitü daha açılarak 4 yıl içerisinde 20 enstitü sayısına erişilmiş oldu.

Bu uygulamalarla beraber enstitü sayıları git gide artmaya, öğretmenler köylerde aydınlanmalarını gerçekleştirmeye, kendi ders alanlarını yaratmaya ve köylü kalkınmaya başladı. Yalnızca teorik bilgiyle kalmayıp pratik bilgiyle de buluşan öğrenciler üreterek öğreniyor, topraklarını keşfediyor, kendi tiyatro sahnelerini kurup kendi skeçlerini oynuyorlardı. Eğitimde var olan bu gelişme dışarıdan da oldukça fark ediliyordu. Aksu Köy Enstitüsünü ve Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitiren Cavit Binbaşıoğlu bu farkındalığı şöyle dile getirmişti:

''Köy Enstitüleri sisteminin eğitimimize en büyük katkısı, o güne kadar yalnızca eğitim kitaplarında görülen, fakat geleneksel eğitim ilke ve yöntemlerini, doğanın içinde hayata geçirmek olmuştur. Buralarda binlerce öğretmen adayı, bunları bizzat yaşayarak öğrenmişler ve gittikleri okullara da bunları taşımışlardır. ''[12]

1942 yılında 4202 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'yla da sistem tamamen tamamlanmıştı.

Halkçılık ilkesinin esas alındığı ve bu vesileyle halkın her kesiminin eğitim ve kültür seviyesinin yükseldiği, halkın kendisini tanıdığı ve kararlarda söz alabildiği bir sistemdi enstitüler.

Köy Enstitülerinde en büyük görevde öğretmenlere düşüyordu. Köylüye dokunacak, köylüyü canlandıracak kişi belliydi. Enstitülü öğretmenler...

İsmail Hakkı Tonguç'a göre enstitülerde yetişen öğretmenler;

'' Öğretmen, köyde inşa edeceği yeni tip okulla birlikte, çocuklara ders okutmak, vakti geldiğinde oyunlar oynatmak, temizlik ve bahçe işlerini yapmak, hayvanların bakımını gerçekleştirmek, işlik çalışmalarına ara vermeden devam etmek, yetişkinlere akşam okulu veya meslek kursu açmak, köylülere rehberlik etmek gibi pek çok işi bir arada yürütecekti.''[13]

Görüldüğü üzere enstitülü öğretmenlerde sorumluluk fazlaydı. Elbette ki Cumhuriyet aydınlanması köy öğretmenine çeşitli sorumluluklar yüklerken köy halkının da öğretmene olabildiğince destek olmasını istemiştir. Devlet öğretmenin bu sorumluluklarını yerine getirebilmesi için kendisine fiziksel anlamda materyal teslimi gibi kolaylıklar sağlayacaktı. Köy öğretmeninden beklenen görevler 19 Haziran 1942 yılında çıkan 'Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun ikinci bölümünde de açıklıkla belirtilmiştir.

"Biliyor musun ne düşündüm onlara baktıkça? Elimde bunlar gibi yetişmiş gençlerden birkaç tümen olsaydı, Türkiye'nin yazgısını değiştirirdim ben!"

İsmet İnönü

Toplumsal değişim ve dönüşümün en önemli aracı eğitimdir. Yapılan ve desteklenen bu çalışmalar ile enstitülü öğretmen köylüye önayak, köylünün kalkınmasına destek olacak, köylüye rehberlik edecektir. Bu şekilde köylü halk, toplumsal değişim ve dönüşüme katılacak, değişimin kendisi olacaktır.

Köy enstitülerini temelleri Atatürk döneminde atılmış, uygulaması ve yeşermesi ise İnönü döneminde olmuştur. Kısa bir süreçte bile olsa uygulanan enstitüler, sosyal, kültürel, ekonomik birçok açıdan olumlu sonuçlar doğurmuştur. Hatta sonraki yıllarda dahi Unesco tarafından özgün bir model olarak nitelendirilmiş ve gelişmekte olan ülkelere 'kalkınma yöntemi' olarak önerilmiştir.

Köy Enstitüleri'nin kapanışına giden süreç

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İkinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin girmemesi için tüm önlemleri titizlikle aldı. Fakat ne yazık ki savaş devam ederken Türkiye savaşa girmese bile özellikle ekonomik anlamda oldukça etkilenen ülkeler arasındaydı. Yavaş yavaş ekmek, şeker gibi temel gıdaların azalması ve aile üye sayılarına göre bu gıdaların karne ile dağıtıma başlanmasıyla beraber ekonomik anlamda sıkıntılar baş göstermeye başlamıştı. Var olan bu kıtlık sürecinde önem verilen tek sosyal proje ise Köy Enstitüleri olarak kalmıştı.

Bu süreçte ikinci dünya savaşından ekonomik olarak etkilenmemizin yanında dönem koşulları sebebiyle yeni ideolojik akımların oluşmasıyla karşı karşıya kaldık. Hitler'in 'nasyonel sosyalist' ve İtalyan şefi Mussoli'nin 'faşist' ideolojileri Türkiye'de de ilgi odağı haline geldi ve aşırı milliyetçi, ırkçı ideolojiler oluşmaya başladı. Bu ideolojiler kapsamında çeşitli dergiler faaliyet göstermeye başlamasıyla 'Yürüyüş' dergisi komünist düşünce yapısını, 'Yurt ve Dünya' dergisi sosyalist ve sol eğilimleri, 'Gökbörü' dergisi Turancı, ırkçı eğilimleri temsil etmekteydi. [14]

Bilindiği üzere Köy Enstitüleri Yasası 17 Nisan 1940 yılında TBMM'de kabul edildi. Fakat dönemin milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel 5 Ağustos 1946'da istifa etti. 1954 yılında ise Demokrat Parti tarafından enstitüler kapatıldı.

10 Cemil Koçak, Türkiye'de Milli Şef Dönemi, İstanbul, 1996.

11 Alev Coşkun, Hasan Ali Yücel, İstanbul, 2007.

12 Cavit Binbaşıoğlu, Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri, İzmir, 1993.

13 İsmail Hakkı Tonguç, Köy Okullarının Yönetimi.

14 Alev Coşkun, Hasan Ali Yücel, İstanbul, 2007.

Enstitülerin kapatılış sürecine, kapatılmasına neden olan eleştirilere bakmak gerekirse;

Açıkçası yasa, TBMM'de görüşülürken bile oy kullanmayan kişilerce eleştirilere maruz kalmıştı. Hatta yasanın kabulü aşamasında yapılan ilk itiraz, Kazım Karabekir'den köylü ve kentli çocuklar arasında ikilik yaratacağı yönündeydi. Daha sonra enstitülerin yıkılması aşamasında ise kendisi ''Atatürk'ü gençliğin vicdanından söküp atmadıkça bu ülkeye huzur gelmeyecektir.''[15] Sözleri ile tepkisini tekrardan ortaya koymuştur. 1940 senelerinde yaşanan bu tartışmalar 1943 yılında 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasa Tasarısı görüşülürken de yaşanmıştı. Yasa'da enstitülü öğretmenlere düşen sorumluluk ve nitelikler üzerine Eskişehir Mebusu Emin Sazak;

'' Bu madde, 10. Madde, öğretmenlere o kadar yetki veriyor ki, hekim, hâkim, ne biliyim mürşit, peygamber, hepsi, askeri işlerde akıl verecek, hülasa her şeyi yapacak.''[16] Eleştirilerinde bulunmuştu.

İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilişinden sonra döneme damgasını vuran temel yasalar,

-Milli Koruma Kanunu

-Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu

-Varlık Vergisi Kanunu

-Köy Enstitüleri Kanunu

-Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yasalarıdır.

Bu beş yasa da dönemin bütün niteliklerini, hedeflerini, fikir ve düşüncelerini ortaya koyan niteliktedir. Fakat köy enstitülerinin kapanış aşamasında fark edilen bir nokta vardı. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na karşı gelenler, Köy Enstitüleri Kanununa da karşı gelmişlerdi. Bu iki yasa birbirleriyle bir noktada aynı hedefteydi. Köy Enstitüleri Kanunu köylüyü kalkındırmayı, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu da toprak reformunun alt yapısını oluşturmayı hedefliyordu.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu mecliste görüşülürken Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Emin Sazak ret oyu vermişlerdi. [17]

Bu iki yasa arasında ki en bağlantılı ilişki ise şuydu. Mecliste ki büyük toprak sahipleri, 17 Nisan 1940'ta Köy Enstitüleri Kanunu'ndan rahatsız olmuşlardı fakat sessiz kalmayı tercih etmişlerdi. Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'nın asıl amacı ve içeriği ise kısaca şuydu: Tarıma elverişli yerlerde 1000 dönüm üzeri, tarıma elverişsiz olan yerlerde ise 2000 dönümün üzerindeki topraklar devlet tarafından kamulaştırılacak ve topraksız köylüye dağıtılacaktı. Yani bu kanununda ucu büyük toprak sahiplerine dokunuyordu...

Devlet tarafından yapılacak olan kamulaştırmalar toprağın gerçek bedeli üzerinden değil arazi vergisi bedeli üzerinden yapılmaktaydı. Adnan Menderes ve arkadaşları bu verginin değiştirilmesi için çabaladılar fakat çabaları karşılık bulamadı. Bunun üzerine Adnan Menderes, komisyonun raportörlüğünden istifa etti.[18] Daha sonra Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan 7 Haziran 1945'te CHP Meclis Grubu'na ''Dörtlü Takrir'' adında dört imzalı önergeyi verdiler. Bir süre sonra dört milletvekili de CHP'den istifa etti. Bunun ardından 1 Kasım 1945 tarihinde de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü meclis açılış konuşmasında çok partili hayata geçileceğinin mesajlarını verdi.

Yavaş yavaş Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e saldırılar başlıyordu. En büyük suçlamalardan birisi komünistlikti. Suçlamalara göre Hasan Ali Yücel bir komünist, köy enstitüleri de komünist yuvasıydı. İddialara göre öğrencilerin okul yapımlarında, tarım ve teknik uygulamalarında, temizlik ve bakım işlerinde çalışmaları komünist rejimi andırmaktaydı. Köy enstitülerinin kitaplığında bulunan birçok kitap Maarif Bakanlığı'nın izniyle Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Yüksek Ziraat Mektebi gibi kurumlardan gönderilmesine rağmen bu kitapların askerliğe, milliyetçiliğe aykırı kitaplar olduğu iddia ediliyordu. Enstitülere komünistlik suçlamalarının gelmesine olanak sağlayan diğer noktalardan birisi, dönemin Başmüfettiş İsfendiyaroğlu'nun yaptığı denetlemeler sonucu, enstitülerde sol görüşlü yazarların kitaplarına rastladığını belirtmesidir. Oysaki İsfendiyaroğlu 1943 yılında Çifteler Köy Enstitüsü'ne yaptığı ziyaret sonucu yazdığı raporun tamamen temiz olmasına rağmen, 1947 yılında yaptığı denetleme sonucu yazdığı raporda birçok eleştiri yer almaktaydı. Dört yıl arayla yapılan bu denetleme sonucu ortaya çıkan farklı algılanmalarda devrin siyasi konjonktürünün etkisi oldukça fazladır.

Birçok köylü için o dönemde en korkulan ideoloji komünizmdi. Haliyle yapılacak bu eleştirilerin halkın üzerinde çok etkili olacağı ve halkın vereceği tepkiler önceden görülmüş ve enstitülerin kapatılması için tetikleyici bir sebep olacağı çok açık bir şekilde önceden tahmin edilmişti. Komünistlik suçlamalarının bir diğer nedeni ise Ziraat marşı olarak gösterilmekteydi. Enstitülerin kendi marşları, komünistlikle ve vatan hainliği ile suçlanmalara neden olmuştu.

'' Sürer, eker, biçeriz, güvenip ötesine

Milletin her kazancı, milletin kesesine,

Toplandık has çiftçinin Atatürk'ün sesine,

Toprakla savaş için ziraat cephesine.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,

Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz.''

Oysaki köy enstitülerinden – ki köy enstitüleri alanındaki en önemli yazarlardandır.- Fay Kirby'in 1960 yılında Columbia Üniversitesi'ndeki doktora tezinde, enstitüler hakkında '' Türk olan şeyin en Türk'ü, yerli olan şeyin en yerlisi'' diye bahsediliyordu.

Bir diğer en genel suçlamalar ise ahlaksızlık suçlamalarıydı. Köy enstitülerinden önce de karma eğitimin görülmesi, fakat enstitülerde eğitimin karma olmasının yanında yatılı olması birçok kesimi rahatsız etti ve enstitülerin kapatılması için önemli sebeplerden birisi haline geldi.

Araştıran, sorgulayan, düşünen öğrenciler belirli grupları rahatsız etmişti.

1950 seçimiyle iktidarın değişmesiyle birlikte Demokrat Parti iktidara gelir. Yeni hükümetin Milli Eğitim Bakanı Avni Başman'dır. Avni Başman yaptığı ilk konuşmasında köy enstitülerinin yapısını değiştirecek bir program hazırladığını ve artık enstitülerin köy öğretmeni yetiştiren bir meslek okulu olacağını yani enstitüleri öğretmen okulu şekline sokulacağını belirtir. Bellidir ki iktidar enstitüler ile oldukça ilgili ve alakalıdır.

Yavaş yavaş köy enstitüleri tarihin arka sayfalarına atılmaya başlanmıştır.

15 Mahmut Makal, Deli Memedin Türküsü, Ankara, 1993.

16 Necdet Ekinci, Sanayileşme ve Ulusallaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine, Ankara, 1997.

17 Alev Coşkun, Hasan Ali Yücel, İstanbul, 2007.

18 Şerafettin Turan, İsmet İnönü.

1950 yılında karma eğitime son verilmiş, kız enstitülerinin yerleşke olarak uzak yere taşınmasıyla beraber, aileler kız çocuklarını uzak yerlere göndererememiştir ve doğrudan kız çocuklarının eğitim görme oranı düşmüştür. Maddi manevi köy enstitüleri varlığını yitirmekteydi. 1953-1954 öğretim yılında da 'Köy Enstitüleri Öğretim Programı' kaldırılarak yerine 'Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri Programı' kabul edilmiştir.

Hatta o zaman diliminde Türkiye'ye gelen Hindistan Milli Araştırma Enstitüsü'nden bir müdür birkaç tane öğretmen okulunu gezdikten sonra şu cümleleri kurmuştur:

''Öğretmen okullarınız hangi safhalardan sonra bu hale geldi? Daha önce herkesçe takdir edilen Köy Enstitüleriniz varmış öğrendiğime göre. Hasanoğlan Öğretmen Okulu akademik öğretim yapan diğer okullardan farksız. Programında ziraat, pratik, sanat ve genel bilgi konularını ihtiva eden faaliyetler istendiği halde müessesede kaldığım bir hafta içinde yalnız çocukların derslerine girip çıkmalarından başka bir çalışma şekli görmedim...''[19]

Bir diğer izlenim ise Fay Kirby tarafından idealist öğretmenlerin, yeni öğretmen okullarında üretmek için bir şeyler yapmaya kalkıştıklarında karşılaştıkları komünist damgası yüzünden büründükleri hali şöyle aktarılmıştı:

'' 1952'de gezdiğimiz ve adını saklı tutacağımız bir köy enstitüsünde, öğretmenlerin çoğu tam bir Boğaziçi kahvesi havası içinde tavla, iskambil oynuyorlardı. Derse gelme zamanı gelenler, ellerindeki zarları ya da iskambil kağıtlarını hiddetle masanın üstüne vurup derse gidiyorlardı. Çoğunun kılığı düzgün değildi ve tıraş olmamışlardı. Bu havaya uymayan bir azınlık vardı ki, bunların 'komünistlikte şüpheli' oldukları söyleniyordu. Bu şüpheden kendini kurtarmak isteneler, bu Boğaziçi kahvesi havasına girmek zorundaydılar.''

Maddi manevi içi boşaltılmıştı enstitülerin... 'Enstitüleri öğretmen okulları ile birleştiriyoruz.' Demek 'Enstitüleri kapatıyoruz.' un ön kesitiydi.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün, Cumhuriyet rejiminin enstitüler ile var olabileceği ve eğitim devriminin ancak bu şekilde sağlanabileceğini düşünmesi ve bu sebeple her anlamda enstitülerin güçlenmesi ve yaygınlaşması için var gücüyle çalıştığı yadsınamaz bir gerçektir. Hatta geçmiş dönemlerde İsmail Hakkı Tonguç ile enstitü ziyareti sırasında kendisine enstitü sayısının muhakkak artması, hedefin yükselmesi gerektiğini ve bu noktada devletin bütün imkânlarıyla destek olacağını söylemiştir. İsmail Hakkı Tonguç ziyaretlerden döner dönmez Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e enstitülerin sayılarının çoğaltılması adına raporunu teslim etmiştir. Enstitü sayılarının artmasıyla beraber İnönü'nün bir diğer isteği ise öğretmen yetiştirme konusu olmuştur ve ''Enstitülere yeniden öğretmen yetiştirmek, olanları kurstan geçirmek sizin çözümleyeceğiniz işlerdir. Bunlara hemen girişin.'' Direktifinde bulunmuştur. [20]

Köy Enstitüleri sayısının artmaya başlamasıyla İsmail Hakkı Tonguç öğretmen bulmakta sıkıntı yaşıyordu. Cumhurbaşkanı'nın önerisiyle, 19 Eylül 1942 yılında köy enstitüsüne öğretmen yetiştirmek adına Yüksek Köy Enstitüsü açılmasını öneren yazıyı bakanlığa yolladı. Fakat işler tam anlamıyla planlandığı gibi olmadı. Köy Enstitüleri ve öğrenci sayısı gitgide artıyordu fakat o dönemde o niteliklere sahip öğretmen yetiştirmekte oldukça zorlanılıyordu. Bu zorluklar karşısında İnönü'nün bir yılda kırk köy enstitü sayısının altmış köy enstitü sayısına ulaşma talebi Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'u biraz ürküttü. Bu önergeyi gerçekleştiremeyeceklerini İnönü'ye söylediklerinde ise İnönü şu yanıtı verdi:

'' Çok büyük bir fırsat kaçırıyorsunuz. Bu savaş yıllarından yararlanarak bunları yapmalı idiniz. Savaştan sonra ne olacağı belli değildir. Bunların hiçbirisini bize yaptırmayacaklardır. İleride beni dinlemediğinize çok pişman olacaksınız.''[21]

Ne olursa olsun 1946 yılında Cumhurbaşkanı İnönü TBMM'de;

'' Bütün askeri ve siyasi hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kale almadan diyebilirim ki öldüğüm zaman Türk Milletine iki eser bırakmış olacağım: Biri köy okulları, diğeri de çok partili hayattır.''

Bu cümleleri aktarırken 1967 yılında CHP Genel Başkanı olarak yaptığı bir konuşmasında ise

'' Kültür alanında 44 sene zarfında yapabildiğimizden çok daha ileri gidebilirdik. Bunun hicranını ben daima çekerim.''

Bu kelimeleri aktarmıştır...

CHP döneminde kurulan köy enstitüleri yine CHP'nin başka hükümetleri döneminde yıpratıldı ve Demokrat Parti tarafından bir yasayla kapatıldı. Şu zamana kadar bahsedilen tüm durumlardan da anlaşılacağı üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü her zaman var gücüyle enstitülere destek vermesine rağmen neden İnönü'nün 1946 yılından sonra köy enstitülerini sahipsiz bırakıldığı iddiaları söz konusudur?

Belli ki ortada CHP'nin köy enstitülerine bakış açısında bir değişim var. Değişen siyasi koşullarla beraber CHP'nin köy enstitülerine bakışının değişmesinin içinde tek parti rejiminden çok partili rejime geçişin etkisi vardır. Tek parti rejimlerinde, o ülkedeki siyasal eğilimler tek bir resmi görüş içerisinde eriyip gitmezler, fakat tümü de belli uzlaşmalar ve dengeler içinde, o parti içinde yer alırlar. Bu nedenledir ki tek parti sistemlerinden çok partili sisteme geçildiğinde, yeni partiler, eski tek partinin içinden koparak doğarlar. [22]

Aslında durum birazda şöyle gelişmişti. Köy Enstitüsü Kanunu'na karşı tarafsız kalan ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanun Tasarısı'na karşı çıkan grup CHP'den ayrılarak Demokrat Parti'yi kurmuştur. Haliyle Demokrat Parti'nin başlıca eleştirileri köy enstitüleri ve toprak reformudur. Fakat hali hazırda Demokrat Parti ile aynı düşünceye sahip olan fakat CHP'nin içerisinde yer alan bir grupta vardı. Belki de bu grubun CHP'nin içerisinde kalması için ödün verilmesi gereken konular ve zorunluluklar söz konusu olabilirdi. Ve ödün verilen şey ne yazık ki enstitüler oldu.

Bu süreçten sonra Hasan Ali Yücel bakanlıktan uzaklaştırıldı, İsmail Hakkı Tonguç da görevden alınıp eğitim- iş öğretmenliğine atandı.

Köy Enstitüleri ile ilgili İnönü'nün, CHP'nin 1961 sonrası kurduğu hükümette Sanayi Bakanı Muammer Erten'e yaptığı açıklamayı dönemin köşe yazarı Mustafa Emekçi 21 Temmuz 1994 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde 'İsmet Paşa'nın savunması' başlığı altında yayınlamıştır. 'Savunma' birinci ağızdan tam olarak şöyleydi:

19 Mahmut Makal, 17 Nisan, İstanbul, 1959.

20 Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi, İ. Hakkı Tonguç.

21 Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç.

22 Alev Coşkun, Hasan Ali Yücel, İstanbul, 2007.

'' Herkes benim zayıflığım gibi görür ama benim gücümdür aslında; mesela ben Köy Enstitüsü fikrine inanmışımdır. İnanmış bir insan, sonuna kadar bunu yürütür, idealizmde, felsefede bu böyledir; ama en politikacıyım, uygulayıcıyım. Ben gücüme göre gücümün var olduğu yerde, gücümü gösterebilirim. Ben dahi değilim, gücümle tecrübemle, memleketi menfaatlerini en üst seviyede tutarak meselelere çözüm bulurum. Ben gücümün bittiği yerde bir politikacı, bir tecrübe sahibi insan olarak bir noktada, onu gelecekte tekrar uygulamak üzere bir noktada dururum.

Bu aslında benim gücümdür. Çünkü artık gücümü kaybettiğim noktada, 'Ben bu işi yürüteceğim!' diye yürüdüğüm zaman, artık tamamıyla yok olma durumu vardır; ben gücümün bittiği yerde, her şeye rağmen, yok olucu bir harekete yönelmem. Orada dururum. Zaman, benim için önemli bir faktördür, zaman içinde imkanlar gelir önüme, bir noktada bıraktığım fikrimi yeniden uygularım.

Değişen zaman içinde de bana yeni fikirler gelmemiş, o fikrin doğruluğu bende bir kanaat olarak devam ediyorsa, onu yeniden uygularım. Köy enstitüsü meselesi de böyle olmuştur.

Benim gücüm o zaman nereden geliyordu? Partiden, parti meclis grubundan, gücümü ben burada alıyordum. Bu konuda, bütün bu organlarda gücümü kaybetmiştim. Ordunun üst kademesinde de huzursuzluk başlamış... Onun için bir süre, en çok bu konuda saldırıya uğrayan Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'le Genel Müdür Tonguç'u onların da gönlünü alarak bir süre için şimşekleri bu olay üzerinden uzaklaştırmak istedim. Fakat sonradan demokratik hareketleri de başlatınca, olaylar öyle gelişti ki kendi cereyanında yürüdü ve bir an geldi ki artık Köy Enstitüleri'ni eski gücüyle, eski ruhuyla devam ettirmek olanakları benim elimden çıktı.''[23]

İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel'in vefatından sonra 18 Nisan 1966 tarihinde İsmet İnönü köy enstitüleri ile alakalı ise şu cümleleri kurdu:

'' Köy enstitüleriyle, kapalı olan köylü hazinesi keşfolunmuştur. Bunun müteahassısları cesaretle bunun içine girdiler. Başarıyı, ilk önce burada değerlendirmek lazımdır. Köy enstitülerinde çalışanları, Hasan Ali Yücel'i, Hakkı Tonguç'u rahmetle anmak isterim. Ben devletin başındaydım. Köy enstitülerinin asıl zahmetini çekenler, bu eserin mimarları ve onun tutunması için çalışanlardır. Eser, onlarındır...''[24]

Köy Enstitülerinin ilmik ilmik alt yapısının hazırlanması, kurulması, her zorluğa karşın işlemesi ve kaldırılması içten içe aydınlanma hareketine karşı koyan güçler tarafından yapılmıştır. Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, İsmet İnönü ve arka sahalarda var gücüyle bu aydınlanmaya ışık tutan onlarca insanın cumhuriyet rejimi ışığında eğitim ile beraber yaratmak istedikleri köklü değişimler, aydınlanma devrimine karşı gelen çeşitli gurupların bir araya gelmesine sebep olmuş ve bu köklü değişimler tamamlanamadan karşıdevrimciler bu projeyi sonlandırmışlardır.

Demokrasiye geçiş en çok bu gerici güçlerin ve karşıdevrimcilerin işine yaramıştır ve Yücel'in kişiliğinde, Atatürk'e ve onun Aydınlanma Devrimleri 'ne saldırmışlardır... [25]

23 Cumhuriyet, Ç.Yetkin, 21 Temmuz 1994.

24 Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, İstanbul, 2011.

25 Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri, Ankara, 1962.

Her devirde ailenin en mühim ferdi olan çocuk, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan bireydir. 1989 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 1995 yılında Türkiye'de yürürlüğe giren Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre 18 yaşına ulaşmamış her birey çocuk kategorisinde kabul edilir. Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre ise 10 yaş öncesi çocukluk, 10-19 yaş arası ise ergenlik dönemidir. Küçük bir yetişkin olarak değil, bir birey olarak çocuk çalışmalarının ilk örnekleri ise 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına dayanır.

Tarih sahneleri değiştikçe çocukluk anlayışları ve çocuğa bakış açıları da değişmiştir. Genel bir derlemede tarih öncesi dönem, ilk çağ, orta çağ, rönesans dönemi, modern çağ başlıkları altında çocuğu inceleyebiliriz. Türkiye safhasında ise çocukluk anlayışının iki dönemle incelendiğini göreceğizdir: Osmanlı Devleti'nde çocuk ve Cumhuriyet döneminde çocuk.[1]

Osmanlı Devleti'nde çocukların doğumundan 'mahalle ebeleri' sorumluydu, çocuk selametle ana karnından çıkarıldıktan sonra kurbanlar kesilir, sadakalar verilirdi; ailenin neşesi yerine gelirdi. Doğan çocuğun erkek olması da sevincin katlanmasını sağlardı. Çocuk sahibi olmanın da çiftlere kazandırdığı bir saygınlık statüsü mevcuttu. Doğumunun peşine çocuk güzelce yıkanır, vücudunun belirli yerleri tuzlandıktan sonra temizlenir ve kundaklanırdı. Tuzlama, anne karnında havayla teması olmayan bebeklerin doğumdan sonra zarar görmesini engellemeye ve vücutlarının direncini artırmaya yönelikti. Annenin lohusalığının ikinci veya üçüncü günlerinde komşu kadınlar onu ziyarete gelir, bebek ve ev için hediyelerde bulunurlardı. İsim verme merasimi de bu günlerde yapılırdı; bebeğe verilecek isim genellikle Kuran'ı Kerim'den seçilir ve bebeğin babası evladının kulağına üç kez ezan okuduktan sonra üç kez de kararlaştırılan ismi söyleyerek merasimi bitirirdi. Lohusalığın son günlerini genellikle beşik çıkma merasimi ile yemiş çıkma merasimi takip ederdi. Çocuğun doğumundan yedi yaşına kadar olan süreye gayrimümeyyiz dönemi adı verilirdi. Gayrimümeyyiz döneminde çocuk henüz iyiyi kötüyü, doğruyu yanlışı ayırt edebilecek konumda değildir, fiziksel ve zihinsel olgunluğa erişmemiştir. Yedi yaş sonrasından yetişkinliğe kadar olan dönem de çocuğun mümeyyiz dönemiydi. Bu dönemde sosyal zeka artıyor, zaman-

la kendi adlarına kararlar verebilecek döneme giriyorlardı.

Osmanlı'da bugün günümüzdeki gibi bireysel aile ortamının yaygın olmadığını söylemek mümkündür, aileyi fiziki bir ortama sokmak istediğimizde o dönemin "mahalle"leriyle karşılaşırız. Mahalleler kendi içlerinde kapalı ve mekân farklılaşmasının olmadığı yerler olarak kabul edilirdi. Öyle ki mahalleye yeni birinin yerleşmesi için mahalle sakinlerinden birinin ve imamın kefaleti şarttı, mahallelere bekârlar yerleşemezdi. Böylesine bir mahalle ortamının içine doğan çocuk da artık mahalleli tarafından kutsanırdı ve aralarında organik bir bağ gelişirdi; çocuk mahalleliyle birlikte büyürdü. Mahalle, çocuk ve orada yaşayanlar için bir içtimaî destek mekanizmasıydı. Okula başlama yaşı gelen çocuklar için mahalleli bir 'âmin alayı' düzenlerdi; bu alay mektebe başlayacak çocuğun kendisi için süslenmiş olan ata binmesiyle başlardı... Eğitim hayatının devamında da çocuk okula gittiği vakitlerde mahalleli tarafından aminlerle ve dualarla karşılanırdı, çocuğun başarısı herkesin sevinciydi. Eğitim için Müslüman ailelerin çocukları sıbyan mekteplerine, Musevi ailelerin çocukları hederlere[2] giderdi. Hıristiyan ailelerin çocuklarının eğitimleri de papazlara bırakılırdı.[3] Müslüman çocukların gittiği sıbyan mekteplerinde öncelikle okuma-yazma, Kuran ve tecvit, namaz sureleri, Arapça, dört işlem ve İslam'ın temelleri öğretilirdi.[4] Kızlar ve erkekler aynı sınıflarda ders görürdü.

Okul dönemlerinde öğretmenlerin, ailelerin çocuklarına nasıl davranması gerektiği zamanın dergilerinde sıkça yer almıştır. 1913 yılında yayına başlayan Kadınlar Dünyası Dergisi'nde "Muallimler öğrencilere bir hemşire gibi yaklaşmalıdır, bir çocuğun hürmetini ve muhabbetini kazanmak için ondan uzaklaşmamalı bilakis ona yaklaşmalıdır."[5] Cümlesine rastlarız. Mehmed Said ve Nazım da ebeveynler için, çocuklar yanlış hareketlerde bulunduğunda anne babanın bu yanlışlıkları tatlı dille düzeltmesi gerektiğini öğütlemiştir. Çocuklara sosyal yaşamda nasıl davranmaları gerektiğini öğütlemek adına da eserler yazılmıştır. 1830'larda çocuklara yönelik ilk denemelerden biri sayılan İbrahim Edhem Paşa'nın yazdığı 'Terbiye ve Talim-i Âdâb ve Nesâyihü'l-Etfal' de bunlardan biridir. Yine de o dönemlerde çocuklara verilen cezaların yokluğundan da söz edemediğimiz gibi, Çocuklara Rehber adlı dergiye mektup gönderen bir çocuk da bu cezalardan oldukça sıkılmışa benzemektedir:

"-Validem: Râci, esvabını kirletme. Zira pederine söylerim. Cezalanırsın.

-Mubassır: Râci, arkadaşlarını rahatsız etme. Muallim efendiye haber veririm. Cezalanırsın.

-Muallim: Bugün yine dersini bilemedin, yahut dersine dikkat etmiyorsun, vazife defterini kirletmişsin.

Hizmetçisi, mubassırı cezadan bahseder. Pederimden, validemden, müdür efendiden, muallim efendilerden her akşam, her gün ceza, her saat ceza. Artık bunun her türlüsünü çektim, hepsini öğrendim. Canım bu benim çektiklerim nedir? Mektepte ceza, evde tektir. Ne yapsam kendimi beğendiremeyeceğim..."[6]

Kız öğrencilerden kimi de kız çocuklarına takınılan olumsuz tavırlardan şikayetçidir, öyle ki bu öğrencilerden biri de Çocuk Bahçesi (1905) adlı dergide "Ben Erkek Olmak İsterim" başlıklı bir yazı dahi yazmıştır:

"Herkesin birçok isteği olur. Kimi sınıfında birinci olmak ister, kimi ipekli fistan, kimi altın bilezik... El hasıl herkes malik olduğu şeye kani olmaz. Sebepli sebepsiz daha birçok şeyler ister. Ben öyle çok şey istemem. Yalnız, bilmem haklı görecek misiniz, ben erkek olmak isterim...

1 ERKUT, Z. & BALCI, S. & YILDIZ, S. Çocuk ve Medeniyet, 2017, s. 18-19

2 Sinagogların yanında yer alan küçük okullara verilen ad.

3 NASUHBEYOĞLU, T., Osmanlı'da Aileye ve Kılıf Kıyafete Genel Bir Bakış, 2009, s. 4-11

4 SÖNMEZ, S., International Journal of Humanities and Social Science, 2013, s. 166-167

5 UÇAN, L., Osmanlı'da Çocuk ve Gençlik, 2009, s. 6

6 ÖZTÜRK, C. & FINDIKÇI, İ., Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, s. 1168

Evet, ben erkek olmak isterim çünkü kızlar çok uslu olmalıdırlar. Uslu, nazik, durgun, oyunda bile pek bağırmaya fazla gelmez. Yaşımız büyüdükçe sesimiz küçülmeli. Bir erkek çocuk ise böyle olmaya mecbur değildir. Ah, ne olurdu ben de bir erkek çocuk olsaydım!''[7]

Kimi katı kurallara ve davranış kalıplarına rağmen, uzun bir süre Osmanlı'yı gözlemleme fırsatı bulan Abdolonyme Ubicini sosyal yaşamda çocuğa nasıl davranıldığıyla alakalı şunları yazmıştır:

''...Çocuklarını bundan daha fazla sevgi, özen ve şefkat içinde yaşatan bir memleket bilmiyorum. İşin garibi, bütün bu şefkatle ihtimamın annelerden çok babalarda derinleşmiş olmasıdır. Cuma günleri veya bir bayram günü Osmanlı Türkü'nün, çocuğunun elinden tutup sokakta gezdirmesi, adımlarını çocuğun adımlarına göre ayarlaması, çocuğun yorulduğunu görünce omzuna alması veya bir aralık dinlendiği kahve peykesinde yanına oturtup en derin şefkatle konuşarak çocuğun bütün hareketlerini dikkatle takip etmesi görülecek şeydir.''[8]

Çocukların ailelerine, ailelerin de çocuklarına karşı sorumlulukları vardı. Anne ve baba çocuklarının terbiyesinden sorumluydu ancak burada annenin rolü daha fazlaydı. Çocuğu hayata hazırlayacağı için aile içinde de eğitim verilmesi gerekliydi. Anne baba çocuğunun sağlıklı büyümesinden de sorumluydu ve ona her zaman iyi örnek olmalıydı. Çocuklarının eğitiminde anne babaların kıssalardan faydalanması gerektiği de öğütlenmiştir. Evlatlar da anne babalarına karşı fedakâr olmalıydı. Anne babaya olan itaat hem dini hem de insani bir sorumluluk hükmü görürdü. Çocuk evlenip evden ayrıldığında bile sık sık ebeveynlerini ziyaret edip onların hayır duasını almalıydı. Kardeşlerin kardeşlere sorumlulukları da vardı, büyük kardeş küçük kardeşe her zaman iyi bir örnek olmalıydı ve ona şefkatle yaklaşmalıydı. [9]

17. yüzyılın başlarından itibaren, çocuklar kendilerine özgü giysilere, oyunlara, öykülere, müziğe ve resimlere sahip olmaya başladılar... Bu başlıklar Osmanlı İmparatorluğu döneminde de kendine yer bulmayı başardı. Dönemin çocuklarının oynadığı oyunlar arasında mangala, topaç çevirmek, saklambaç gibi oyunlar yer alıyordu ancak oyun bunlarla sınırlı değildi. Şeker yemek, sünnet düğünlerine gitmek, gölge oyunu ve meddah gösterilerine gitmek de çocuklar için bir eğlence kaynağıydı. Rekabet içeren oyunlar da genellikle ebeveynler gözetiminde oynanırdı. Çocuk parkları gibi alanlar olmadığından ötürü çocukların oyun alanları cami avluları, mahalle araları gibi yerlerle sınırlıydı. Kimi zamanlarda da şenlikler düzenlenirdi. Şenliklerde çocukların oynayabileceği asma salıncaklar ve 'çekçek arabası' adı verilen, çocukların şenlik alanı etrafında dolaşmalarını sağlayan aletler bulunurdu. İstanbul'un Eyüp semti de o zamanlar oyuncakçılarıyla meşhurdu. Çoğunlukla bez bebekler, çocuklar için testiler, düdükler, küçük davullar, hacıyatmaz gibi oyun aletleri satılırdı.[10]

Çocuklar yalnızca kendi aralarında da eğlenmiyorlardı. Onlar için müzikler, resimler de yapılmaya başlanmıştı. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Muallim Kâzım Bey tarafından çocuklar için bestelenen Sabah Sesleri adlı eser, türünün çok sevilen bir örneğidir:

Namaz vakti sabah erken
Ta uzakta bir vapur, ''Düüüüt!''

Ben yataktan kalkar iken
Diye öter acı acı

Kulağıma sesler gelir
Ya hele şu arabacı

Önce sütçü bir seslenir:
Kırbacını şaklatıp ''Kırrr!''

''Sütçü geldi efendim, süüüüt!''
Geçer gider tıkır tıkır.

Ev önünde irkilip hep
Fakat saat diyor: ''Tik tak,

Biri satar sütlü salep
Mektep vakti geçiyor kalk!''

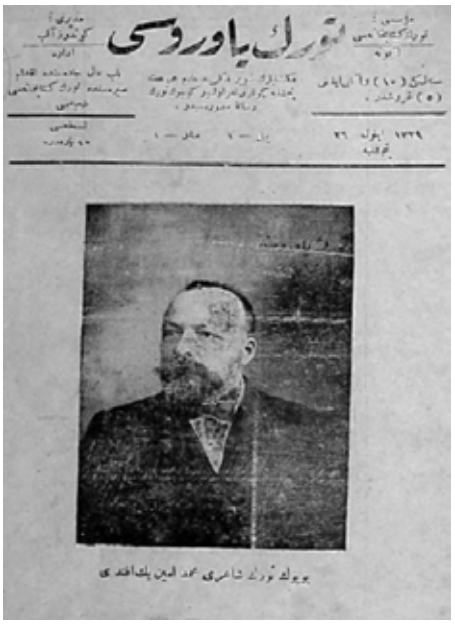
Gazeteci geliyor bak

Bir düziye bağırarak:

''Tanin, Tasvir, Sabah, İkdam!''

''Gazeteci yok mu, Peyam?''

19. yüzyılın ortalarında çocuklar için dergiler de çıkarılmaya başlanmıştır. Bunlardan Küçük Osmanlı, Türk Yavrusu,

Küçükler Gazetesi, Mini Mini, Hür Çocuk gibi dergiler kısa soluklu olsalar da Bahçe, Çocuk Dünyası, Çocuk Duygusu, Talebe Defteri isimli dergiler çok daha uzun süreli yayın yapabilmişlerdir. Özellikle 'Çocuklara Talim Dergisi' (1887) dil öğretimine bir yenilik katarak ikili yöntemi kullanmıştır. Dergi, kısa yayın hayatına rağmen, çocukların kelime dağarcıklarının gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. En uzun ömürlü dergi ise 626 sayı ile Çocuklara Mahsus Gazete adlı dergidir.[11]

Ancak aileler arasında şanssız olanlar da vardı, çocuklarını kaybeden aileler. Özellikle hastalıklar sebebiyle ölen çocuk sayısı çok fazlaydı ve ölüm sosyal-ekonomik farklılık dinlemeden çocukların yaşamına kıymaktaydı. O zamanların şehzade ölümlerini İlyas Ağa (1830) ''şehzadelerin cennete gidişi'' başlığıyla kaydetmiştir. 17. yüzyılda sayısı artan mersiyelerin bir kısmı da çocuklarının ölümünden sonra babaları ve anneleri tarafından yazılan mersiyelerdi. Çocukların da tamamı aileyle, dergilerle, oyuncaklarla, güzel bir eğitimle büyüyemiyordu, onlar arasında şanssız olanlar da vardı. Babanın yokluğunda anneler başta olmak üzere vasiyet (dindarlık, dürüstlük gibi kriterler göz önünde tutularak) yakın akrabalara verilmekteydi. Kadınlar da boşanma, eşlerini kaybetme gibi durumlarda erkek çocuklarını yedi yaşına kadar, kız çocuklarını ise dokuz yaşına kadar yanlarında tutabiliyorlardı. Buna ''hıdâne'' hakkı denirdi.[12] Bakacak kimseleri olmayan çocuklar için 1800'lü yılların ortalarında Darüşşafaka, Darül-

7 ÖZTÜRK, C. & FINDIKÇI, İ., Prof. Dr. Yahya Akyüz'e Armağan, s. 1169

8 ÖZSERVET, Y., Osmanlı Şehrinde Çocuk Olmak

9 KAYA, U., C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2012, s. 491-508

10 APAYDIN, A., Yedikıta Dergisi, 2018 Kasım, s. 25-26

11 ULUDAĞ, G. & ALTUNBAY, M., Çocuk Üzerine Araştırmalar, 2018, s. 260-261

12 YILMAZ, C., Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, 2015, s. 478-484

hayrı Âli gibi kurumlar kuruldu. Darüşşafaka, İstanbul'da öksüz, kimsesiz ve fakir çocuklara parasız eğitim vererek onlara kucak açmıştır. Eğitimcileri tamamen gönüllü insanlardan oluşur. 1896 yılında da Müslüman kimsesiz çocuklarının bakımı için Dar'ülaceze kurulmuştur. Aslen göreve Nisan 1903 yılında başlamıştır ve 1907'de terk edilmiş çocukların sayısı 75 olarak kayıtlara geçmiştir.[13]

Çocuk, tarihin her devrinde ailenin en mühim ferdiydi; bugün de yarın da. Osmanlı İmparatorluğu döneminde çocuk olmak demek de kimi zaman tarlaya, kimi zaman okula gitmektir. Ramazan ve Kurban Bayramlarına özel oyunlar oynayıp, çocuk orucu tutmaktır. Okumayı söktüğünüz gün mahallelinin sizi alkışlarla ve hediyelerle karşılaması demektir; daha da öncesinde yürümeyi öğrendiğiniz, konuşmayı öğrendiğiniz gün ikinci bir aileniz olan mahalleliden hediyeler ve övgüler almanız demektir. Ancak bir yanlış yaptığınızda da tüm mahalleli tarafından kınanmak demektir. Mahallenin kimi zaman övgüsünü alıp, kimi zaman da baskısını hissetmek demektir. Babanız tarlada çalışırken annenizle vakit geçirmeniz demektir. Osmanlı'da çocuk olmak falakaya maruz kalmak demek değildir, yanlışlarınızın aileniz, kardeşleriniz, mahalleliniz tarafından düzeltilmesi demektir. Sevgiyle, bütünlükle, doğumda başlayan kutlamalarla büyümek demektir.

1900'lü yılların başında taş bebeğiyle fotoğraf çektiren bir kız.

13 MAKSUDYAN, N., Hearing The Voiceless-Seeing The Invisible: Orphans and Destitute Children as Actors of Social, Economic and Political History in the Late Ottoman Empire, 2008, s. 62-65

Hukukta pozitif yasalar, yani yürürlükteki kanunlar ne kadar önemlidir? Amaç yürürlükteki kanunların uygulanması mıdır? "Kural kuraldır" sözünü düstur edinen hukuksal pozitivistlere göre evet. Hukuksal pozitivistlere göre mühim olan kurala uyulup uyulmadığıdır ve uyulmazsa müdahale edilmelidir. Tabii hukukçular ise bunun karşısında konumlanırlar. Tabii hukuk teorisi adalet kavramını hukukun temeli olarak görür[1] ve onlar "içeriği doğal olarak var olan, doğal olarak ayarlanmış, her zaman ve mekânda geçerli bir doğal hukuk" un varlığını savunurlar. Doğal hukukçulara göre doğal hukuk yazılı değildir ve onu evrensel kılan herkesin kendi aklıyla bulabilecek olmasıdır. Pozitivist teoriye göre; adalet kavramı, fizik ötesi bir değer olarak, tanımlanamaz ve bilinemez nitelikte bir kavramdır. Bu niteliğiyle adalet kavramının incelenmesi hukuk biliminin dışında kalır.[2]

Hukuksal pozitivistler ve doğal hukukçular arasındaki bu teorik tartışmalar sürüp giderken insanlık 20. yüzyılın ortalarına doğru büyük bir felaketle karşılaştı. Bu felaket sonucunda "kural kuraldır"ın en sıkı savunucularının bile durup düşünmesi gereken bir durum ortaya çıktı ve ardından yazımıza konu olan yargı yetisi ve düşünme becerisi kavramları ortaya çıktı. 1. Dünya Savaşı'nı kaybeden ve sonrasında Versay Antlaşması ile ağır şartlara mahkûm olan Almanya'da gelişen aşırı milliyetçi eğilimli gruplar Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi etrafında toplandı ve bu parti 1933'te seçimle iktidara geldi. Daha 24 Şubat 1920'de açıklanan parti programında bile faşist eğilimi, radikal Yahudi karşıtlığı ortada olan ve bunu dillendirmekten çekinmeyen Nazilerin iktidar yürüyüşü ve sonrasında iktidara gelişi; birçok Alman bilim insanı ve aydınının ülkeden kaçmasına sebep oldu.

Yaklaşan tehlikeyi gören Alman ve özellikle Yahudi aydınlar, Türkiye de dâhil birçok ülkeye iltica ettiler ama çoğunluk ABD'yi tercih etti. Peki ya gitmeyenler? Savaş bitip 3.Reich yıkıldıktan sonra geride kalan, malum insanlık suçları işlenirken ilgili kararları veren yargıçların,

UNION DES SOCIÉTÉS "OSE"
POUR LA PROTECTION DE LA SANTÉ DES POPULATIONS JUIVES

COMITÉ D'HONNEUR

Prof. A. EINSTEIN, *Président.*
Prof. A. BESREDKA, *Vice-Président - Paris.*
Prof. RADCLIFFE N. SALAMAN, *Vice-Président - London.*

SOCIÉTÉS AFFILIÉES

ALLEMAGNE
ANGLETERRE
DANTZIG
ETATS UNIS
LETTONIE
LITHUANIE
POLOGNE (C. G. D.)
ROUMANIE

T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

פאראיין פון די נעזעלשאפטן
פאר ידישן נעזונדשאץ

PARIS (VIIe) LE 17 September, 1933
4, Rue Roussel

Your Excellency,

As Honorary President of the World Union "OSE" I beg to apply to your Excellency to allow fourty professors and doctors from Germany to continue their scientific and medical work in Turkey. The above mentioned cannot practise further in Germany on account of the laws governing there now. The majority of these men possess vast experience, knowledge and scientific merits and could prove very useful when settling in a new country.

Out of a great number of applicants our Union has chosen fourty experienced specialists and prominent scholars, and is herewith applying to Your Excellency to permit these men to settle and practise in your country. These scientists are willing to work for a year without any remuneration in any of your institutions, according to the orders of your Government.

In supporting this application, I take the liberty to express my hope, that in granting this request your Government will not only perform an act of high humanity, but will also bring profit to your own country.

I have the honour to be,

Your Excellency's obedient servant,

A. Einstein

(Prof. Albert Einstein)

His Excellency
The President of the Cabinet of Ministers
of the Turkish Republic.

uygulayıcıların, bürokratların ve diğer Nazi destekçilerinin durumu ne olacaktı? Bu yazıda özellikle istibdat devirlerinde karar veren yargıçlar ve onların kararlarını uygulayanların duygu dünyalarını anlamaya çalışacağız. Bu noktada Nazi örnekleri ve bilhassa Eichmann davası bizim için güzel bir örnek teşkil etmektedir. Adolf Eichmann Nazilerin Yahudi politikasında etkin rol oynamış, özellikle ölüm merkezlerine sürgünlerin sevk ve idaresini gerçekleştirmiş bir Nazi bürokratıydı. Savaş sonrası kaçtığı Arjantin'de MOSSAD ajanlarınca yakalanıp İsrail'e getirildi ve burada yargılanmasının ardından idam edildi. Eichmann davasına ilgi duyan ve takip eden Hannah Arendt, Adolf Eichmann'ı şöyle tarif ediyordu: "Fazlasıyla normal, ortalama, hatta basmakalıptı; sıradan bir devlet memuruydu. Dünyanın en sıra dışı cinayetlerinden sorumlu bu adam, bunları olabilecek en sıradan güdülerle; iyi bir vatandaş olma isteği, terfi etme gayreti, görev duygusu ve nezih toplum inancıyla işlemişti. Eichmann da kötülük bir ihlal, bir yasa tanımazlık ya da bir kural dışılık değil; tersine daha baştan yasaya boyun eğmekti. Herkesi şaşırtan da buydu: şeytani bir zekâyla falan değil, inanılmaz bir bayağılıkla konuşuyordu Eichmann. İdam edilmeden önceki son sözleri bile yasaya uymanın verdiği kıvancı yansıtan klişelerle doluydu."[3] Arendt'e göre Eichmann'ın en dikkat çekici yanı ise "kötülük timsali bir şeytan veya canavar olması değil; sıradanlığı, düşünme ve yargılama becerisinden yoksunluğudur." Milyonlarca insanın ölümünde parmağı olan birisinin bir çizgi film karakteriymişçesine kötücül, cani, vahşi olması beklenir. Fakat biraz yakından incelediğinizde karşılaştığınız sıradanlık ise aslında tahminlerdeki kötü adam imajından çok daha korkunçtur. Hiçbir iyi tarafı olmayan bir anti-süper kahramandan eğer şanslıysanız bir elin parmağı kadar bulabilirsiniz ama savunması sırasında sıradan ifadeler kullanan, üstlerinin emirlerine itaat eden sadık bir yurttaş olduğunu vurgulayan ve daima iyi bir aile babası

1 Kemal Gözler, "Tabiî Hukuk ve Hukukî Pozitivizme Göre Adalet Kavramı", Muhafazakar Düşünce, Yıl 4, Sayı 15, Kış 2008, s. 77-90. http://www.anayasa.gen.tr/

2 Kemal Gözler, "Tabiî Hukuk ve Hukukî Pozitivizme Göre Adalet Kavramı", Muhafazakar Düşünce, Yıl 4, Sayı 15, Kış 2008, s. 77-90. http://www.anayasa.gen.tr/

3 Hannah Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te, Metis Yayınları

olduğunu vurgulayan kimselerle her gün, hayatın her alanında karşılaşmanızdan doğal bir durum olamaz. Bu herkes gibi adamın kötü biri olduğunu ise nasıl çıkarabiliriz? Yaptıkları ülkesinin o anki pozitif hukuk sistemine uygun hareketlerdir, tamamına yakını hiyerarşik bir yapı içerisinde kendisine verilen emiri uygulamadan ibarettir. Üstelik seçimle işbaşına gelmiş ve halkın büyük çoğunluğunun tutkuyla desteklediği bir hükümet tarafından çıkarılan yasaları o hükümet için uygulamıştır. Ülkesini seven, sıradan, herkes gibi biri olarak o da "devleti için", "devletinin ve hükümetinin" verdiği emirler neyse onu yapıp, milyonlarca Yahudi'yi ölüme yollayıp sonra belki de akşam eve giderken çocuğu için marketten gofret bile almış olabilir. Üstelik yalnızca Hitler ve yakın çevresinin dayatmasıyla değil, toplumun ileri gelenlerinin destek ve onayıyla yürürlüğe konmamış mıydı azınlıkların sindirme ve imha planları? Bürokratlar, siyasi elitler, akademisyenler ve din adamları da dâhil olmak üzere "saygıdeğer üst tabaka"nın coşkuyla arka çıktığı bu buyruk ve yasalara sıradan bir vatandaşın, işinde gücünde bir devlet memurunun karşı çıkması beklenebilir miydi?[4] O halde bu kişinin yaptığının yanlış olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Elbette toplu bir delirmişlik hali var ve bu cenderenin ortasındayız; yasalar da buna uygun değiştirilmiş diye çaresiz değiliz, bir yol var ve üstelik bunu yine sıradan, münferit bir vatandaş olarak bulabiliriz. Bu yolu bulabilmek hiçbir yetki, makam, mevkinin de tekelinde değil. Peki, o yol nedir? Az önce Eichmann üzerinden incelediğimiz ve Kötülüğün sıradanlığı diye isimlendirilen bu durumun neden oluştuğu konusunda Arendt "haklıyı haksızdan ayırma becerisi" olarak tanımladığı yargı yetisi kavramını dile getirir. Eichmann'da da görüldüğü üzere aklını, vicdanını ve yargı yetisini dogmatik ideolojilere teslim eden son derece sıradan insanlar, akıl almaz bir zorbalığın ve örgütlü bir kötülüğün aracı veya tetikçisi haline gelebilirler.[5] Toplumların özellikle olağanüstü dönemlerden geçtiği zamanlarda oluşan kirli hava akımına karşı durabilmek için yargı yetisi denilen özelliğe sahip olmak şarttır. Tüm kamuoyu, hükümet, medya ve hatta muhalefet partileri dahi tek bir ağızdan konuşuyorsa ve bu bir felaketle sonuçlanması muhtemel bir süreci andırıyorsa bile doğru bulunabilir. İşte az evvel bahsettiğimiz yol bu çok basit tarifte saklıdır. Tarifi çok basit ama pratikte uygulaması gerçekten zor olan bu yargı yetisini biraz daha açarsak: "Tikel durum ve olayları, onları önceden ezberlenmiş herhangi bir evrensel ilkenin veya dışardan dayatılan herhangi bir buyruğun altına yerleştirmeden, kendi özgüllükleri bağlamında etik bir sorgulama süzgecinden geçirerek haklıyı haksızdan ayırma becerisidir. Bilhassa olup biteni doğru bir şekilde yargılayabilmenin hayat memat meselesi haline geldiği tarihsel kriz anlarında, hemen herkesin keyfi yasa ve buyruklara veya kamuoyu baskısına kapılıp gittiği "istisnai durumlarda" bu becerinin hayata geçirilebilmesi, bir durup düşünmeyi, mevcut koşullara eleştirel bir mesafeden bakabilmeyi ve konformizme direnmeyi gerektirir. "[6] Peki bu hayati öneme haiz yargı yetisi ne ile ilişkili olabilir? İyi insan olmakla mı? Bu çok sübjektif bir kavram ve daha neyin iyi neyin kötü olduğunu anlayamayan birisi için pek uygun olmaz. Belki yargı yetisine sahip, durumun farkında olan ve buna rağmen tarafını seçenler için iyi-kötü sıfatları daha uygun denebilir. O halde ne olabilir? Arendt düşünme becerisi ile yargı yetisi arasında bir bağlantı kurar. "İlgimi çeken bu köklü düşünme eksikliğiydi. (...) Yargılama yeteneğimiz, haklıyı haksızdan (...) ayırabilmek acaba düşünme yetimize mi bağlıydı? Düşünememe ile genellikle vicdan dediğimiz şeyin çöküşü birbiriyle örtüşüyor muydu?" [7] "Düşünme becerisi, bizi toplumsal önyargılarda boğulmaktan kurtarması veya yukarıdan dayatılan buyruklara harfiyen uymaktan alıkoyması nedeniyle, özellikle adalet duygusunun derinden yara aldığı tarihsel kriz anlarında, bağımsız bir şekilde yargıya varmamızı mümkün kılan son derece hayati bir yetidir."[8] Peki düşünme becerisini ele alacak olursak, bu beceriyi geliştirmemiz mümkün müdür? Herkeste olan bir özellik midir yoksa sonradan edinilen bir kazanım mıdır? Arendt'e göre " düşünme yetisi, ölümlü bir varlık olan insana özgü anlam arayışının ister istemez beraberinde getirdiği bir yönelim, hatta bir ihtiyaç olması nedeniyle her insanda mevcut olan bir evrensel yetenektir.[9] Aynı sebeple düşünememek de zekâ veya beyin gücü yoksunu olanlara özgü bir problem değil, bilim insanları, entelektüeller ve filozoflar da dâhil olmak üzere herkeste ortaya çıkabilecek bir zihinsel arıza veya beceriksizliktir."[10] Bana göre de düşünme becerisi; zekâ ile sanıldığı kadar ilişkili olmayan, sosyal statü ve sınıflarla alakasız, kişinin zihninde ve duygu dünyasındaki duvarları, tabuları yıkmasıyla ve sorgulamayla gelişen, aksi halde ise körelebilen bir yetenektir. Herkeste doğuştan mevcuttur. Soru sordukça ve bir bakıma bu soruların niteliği ne kadar yıkıcı, rahatsız ediciyse o müddette gelişir. Tıpkı Sokrates'in "at sineği" ve "elektrik balığı" metaforlarında olduğu gibi. Bu tarz bir sorgulama; tıpkı bir at sineği gibi rahatsız eder, inanmanın verdiği huzuru yok eder yıkıcı ve hatta bir elektrik balığı gibi felç edici etkisi vardır. O rahatsızlık yeni bir şeylere gebedir ve en güzel fikirler bu yıkılmanın ardından inşa edilir. Doğruyu bulmak adına atılan adım o yıkılanın yerine koyma yani düşünme anında atılır. "Düşünme, Platon'un Sokrates'i izleyerek belirttiği gibi, esas itibariyle kişinin kendisiyle ("ben" ile "kendim" arasında) kurduğu bu sessiz diyalogdan başka bir şey değildir."[11] Yukarıda bahsettiğimiz zamanlarda doğruyu bulma yolu olarak gördüğümüz yargı yetisine bağlı olarak düşünme etkinliği, kişiyi tutarlı davranmaya sevk ederek hem yargı yetisinin bağımsız olarak çalışabilmesinin zeminini hazırlar hem de etik bilincin doğmasına vesile olur. Bu andan itibaren ne herhangi bir ideoloji veya dünya görüşüne sadakat haklılığın ölçütü olabilir, ne de "yalnızca buyruklara itaat ediyorum" veya "yasalara bağlı bir yurttaşım" gibi mazeretler

4 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 112

5 Hannah Arendt, Kötülüğün Sıradanlığı: Adolf Eichmann Kudüs'te, s. 111, Metis Yayınları

6 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 115

7 Hannah Arendt, "Thinking and Moral Considerations", Responsibility and Judgment, der. Jerome Kohn, Schocken Books, New York, 2003, s. 160.

8 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 116

9 Hannah Arendt, "Thinking and Moral Considerations", s. 163-166, Schocken Books

10 Hannah Arendt, The Life of the Mind, s. 191, Harvest Books

11 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 119

mazur görülebilir.[12] Burada bir problemi hallettik gibi gözüküyor, olağanüstü zamanlarda yargı yetimiz sayesinde doğruyu bulacağız gibi bir denklem ortaya çıktı fakat maalesef bu olağanüstü zamanlarla sınırlı kalmıyor. Özellikle bazı ülkelerdeki demokrasi anlayışının çoğulculuk yerine çoğunlukçu diyebileceğimiz nitelikte olması, her şey normalmiş ve işleyen bir demokrasi varmış gibi gözüktüğü zamanlarda bile tam tersine kamuoyu baskısının eleştirel düşünme ve yargı yetisini sıklıkla aşındırması ve "milli irade" mitinin veya çoğunluk tahakkümünün ifade özgürlüğünü zaman zaman esir alması nedeniyle, modern (kitle) demokrasileri(in)de çoğunluğun kanaatlerine ve siyasi iktidarın buyruklarına hızla uyum sağlama eğilimi epey yaygındır.[13] Demokrasilerdeki seçim kavramının bazen çoğunluğun azınlığa tahakkümüne neden olması ve buna karşı çıkması beklenilen medyanın, aydın çevrelerin ve hatta muhalefet partilerinin dahi oy kaygısıyla buna iştirak etmesiyle tamamen çoğunluğun borusunun öttüğü, azınlığın tüm haklarını bir bir elinden alma peşinde bir ülke yaratılması mümkün ve günümüzde birçok örneği mevcut. İşte bu noktada yine Sokrates'in eleştirel yurttaşlığı bize ışık tutan bir kavram olarak önümüze çıkmaktadır. Eleştirel düşünmenin bir yan etkisi olarak ortaya çıkan vicdan(Sokrates'te son derece seküler bir kavram olarak ortaya çıkar), eleştirel yurttaşlığın da temelidir. Vicdanın sesi olmadan eleştirel yurttaşlık düşünülemez; eleştirel yurttaşlık olmadan yargı yetimizin bağımsız olarak işleyebilmesi olanaksızdır.[14] Şuana kadar bahsettiğimiz eleştirel yurttaşlık, yargı yetisi, düşünme becerisi kavramlarının üçü de aslında birbiriyle bağlantılı olan kavramlardır. Üçü de emir ve kurallara uymaktan çok sorgulamayı merkeze alan, itaat sözünden son derece uzak kavramlardır. Yazının birçok kısmında yer verdiğimiz Arendt de itaat kavramından "Şu habis itaat sözcüğünü etik ve politik düşünce lügatimizden söküp atabilseydik çok kazançlı çıkardık."[15] Diyecek kadar nefret eder ve sivil itaatsizliği hem anayasal krizleri aşmaya yönelik adalet reformlarının hem de etkin yurttaşlık pratiğinin vazgeçilmez bir aracı ve hatta (Amerikan) cumhuriyetçiliğin(in) alametifarikası olarak görür.[16] İdeal olan hayatın her alanında eleştirel düşünceyi sindirmiş, düşünme ve empati becerisi yüksek, çoğulcu bir toplumdur. Böyle bir toplumda yukarıda saydığımız çok sayıdaki olumsuz durumla karşılaşma ihtimalimiz son derece azalır. Kimi zaman sosyal atomizasyon ve politik örgütsüzlük nedeniyle pek çok kişinin öznel çıkarlarının ötesini görememesi; kimi zamansa milli ve dinsel aidiyetlere ve dünya görüşlerine sadakatin yol açtığı aşırı kutuplaşma sebebiyle geniş kesimlerin düşünme yetisini tümden yitirmesi, ortak dünyanın ve kamusal yaşamın parçalanmasını da beraberinde getirmektedir. Böyle bir topluluk, kendi geçmişi ve bugünüyle layıkıyla yüzleşemeyeceği gibi her tür çoğulluğu ve muhalefeti hep bir ihanet ve bölünme işareti olarak görecektir.[17] Toplumları bireyler oluşturur ve bu yüzden ideal topluma ulaşmak isteyen tüm bireyler öncelikle eleştirel yurttaşlığı oldukça etkin bir şekilde özümsemeli ve sorgulamaktan vazgeçmeden, yargı yetisini yitirmeden bir hayat sürme peşinde olmalıdır.

12 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 123

13 Alexis de Tocqueville, Democracy in America, çev. Arthurt Goldhammer, The Library of America, New York, 2004, s.491-493

14 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 123

15 Hannah Arendt, "Responsibility and Judgment", s.48, Schocken Books

16 Devrim Sezer, İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 126

17 Devrim Sezer İtiraz, Tartışma, Demokrasi: Arendt'in Yargı Teorisinin Etik ve Politik Önemi (Yargıya Felsefeyle Bakmak, der. Kurtul Gülenç ve Özlem Duva, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), s. 134

Ülkemiz jeopolitik konumu itibariyle gerçekten çok önemli bir bölgede yer alıyor. Şimdi klasik ilkokul bilgilerimizi tazeleyecek olursak eğer ülkemizi önemli hale getiren temel bazı unsurlar şöyleydi:

✓Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlar.

✓Avrupa, Asya ve Afrika'nın en yakın olduğu yerdedir.

✓Üç tarafı denizlerle çevrilidir.

✓Dünya ekonomik gücünün geçişine elverişlidir ve yeni enerji kaynaklarına yakındır.

✓Kıtalar içinde yer almasına rağmen boğazlara ve açık denizlere sahiptir.

Bu saydığımız nedenlerden bazıları, şu aralar ülkemizi ve bazı ülkeleri coğrafyamızda bir takım hareketlenmelere itecek duruma getirdi. Bu bölgede bizim ve komşu ülkeler için zorunluluk iken, büyük güçler içinde bir anda zorunluluk haline geldi. Zorunluluğun adı her zamanki gibi enerji kaynakları. Bu enerji kaynaklarının olduğu alan bu sefer birazcık farklı. Şimdi ki merkez üssümüz Doğu Akdeniz. Düşünüm bu sayısında Doğu Akdeniz'de ki bilek güreşinden de söz edecek. Öncelikle Doğu Akdeniz hakkında coğrafi tanımlama yaparak başlayalım ve öyle devam edelim.

Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ilke çevrilidir. [1] Çevresi bu kadar fazla ülke ile sınırlı olan bir bölge olmasının yanı sıra coğrafi olarak da çok mühim bir noktada kalıyor. Sadece bugün değil geçmişe bakacak olursak eğer, Doğu Roma İmparatorluğunun da ağırlık merkezi konumundaydı. Öyle ki Antik Roma'da Doğu Akdeniz için "Bizim Deniz" anlamına gelen, Latince " Mare Nostrum" ifadesi kullanılırdı.[2] 15. Yüzyılda ise Osmanlı Devletide, denizlerin öneminin kavraması ve o dönemde donanma başında olan Barbaros Hayrettin Paşa'nın " Denizlere hâkim olan cihana hâkim olur" felsefesiyle hareket edilerek Akdeniz'i Osmanlı gölü haline getirmeye çalışmıştı.[3]

Günümüzde ise Doğu Akdeniz; Sicilya, Malta adalarına, Doğu Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birleştiren Süveyş Kanalına sahip olması ve dünya petrolünün yarıdan fazlasını topraklarında bulunduran Ortadoğu ve komşu bölgelerini kontrol altında tutması nedeniyle hem bölge devletlerinin, hem de diğerlerinin ilgisini çekmektedir.[4]

Doğu Akdeniz'in bu önemli jeopolitik konumunun en kilit noktası ise hiç şüphesiz Kıbrıs adasıdır. Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de bir şeyler planlamak isteyen biri için mükemmel bir üs konumundadır. Ada, bütün Ortadoğu ülkelerini elinde bulunduran "sabit bir uçak gemisi gibidir.[5] Ortadoğu'da etkin bir güç olmak isterseniz hâkimiyet altında bulundurmanız ya da buralardan çıkarınız olması gereken bir üçgen vardır. İskenderun - Basra - Süveyş üçgeni ve Kıbrıs adasının önemi arttıran faktörde burada. Kıbrıs adası bu üçgende bulunan İskenderun ve Süveyş'i kontrol altına almak için de muazzam bir konumda yer alıyor. Üçgenin iki köşesine hâkim olan biri için son köşe hakkında tasarrufta bulunmak uzak bir hayal olmaktan çıkacaktır. Kıbrıs adası şimdilerde İskenderun ve Süveyş'ten öte yeni bir şeyleri kontrol etmek için önem kazandı: Doğu Akdeniz'de ki doğalgaz yataklarını.

Doğu Akdeniz'de ki doğalgaz yataklarının duyurusunu ilk yapan ABD Jeolojik Araştırma Merkezi 8 Nisan 2010 tarihinde yayımladığı bir raporda, Kıbrıs, Lübnan, Suriye ve İsrail arasında kalan bölge olan Levant Havzası'nda 3,45 triyon metreküp doğalgaz ve 1.7 milyar varil petrol bulunduğu tahmin edildiği yer almaktadır. Bu tahmin dünyanın en büyük doğalgaz yataklarından birinin Doğu Akdeniz'de olduğuna işaret etmektedir.[6] Aynı merkez tarafından Nil Delta Havzası'nda 1.8 milyar petrol, 6.3 trilyon metreküp doğalgaz, 6 milyar varil sıvı doğalgaz rezervi olduğu tahmin edildiği, Kıbrıs Adası'nın çevresinde ise 8 milyar dolarlık petrol rezervinin olduğu ve bunun değerinin yaklaşık 400 milyar dolar olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca "Herodot" olarak bilinen Girit'in güney ve güneydoğusundaki alanda biri 1.5 diğeri 2 trilyon metreküp olmak üzere toplam 3.5 trilyon metreküplük doğalgaz olduğu tahmin edilmektedir.

[7]

Burada açıklanan rakamlara bakacak olursak eğer, bu rezervlerin Türkiye'nin yaklaşık 572, Avrupa'nın ise 30 yıllık doğalgaz ihtiyacını karşılayabileceği belirtilmektedir. Bu bilgiler ışığında dünyanın yeni çekim merkezinin de Doğu Akdeniz olacağı aşikârdır. Türkiye bu noktada ne yapmalı, bu pastada payını nasıl en yukarıya çıkarmalı vs. gibi soruların birden fazla cevabı var. Aralarından en önemlisi ise Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) ilanında bulunmasıdır. Yazının bu bölümünü bu kavramı, Türkiye'nin atması gereken adımları ve bölgedeki son durumu inceleyeceğiz.

MEB Kavramı Ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Macerası

Genel olarak MEB, bir ülkenin karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren denize/okyanusa doğru 200 deniz mili (370 km.) kadar uzanır. Bu kuralın istisnası ise, ülkelerin MEB'leri örtüştüğü / birbiri ile çakıştığı zamanlarda, diğer bir deyişle ülkenin karasularının ölçülmeye başladığı esas hatlardan itibaren diğer ülkeye ait deniz sınırına ulaşıncaya kadar 400 deniz mili (740 km) mesafe bulunmadığındadır. Böyle bir durum meydana geldiğinde ise, MEB

1 Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi Ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s.17

2 Metin Erksan, *Mare Nostrum Bizim Deniz, Yunan Sorunu,* Adıyaman: Hil Yayınları, 1999, s.24

3 Ali Kurumahmut, *Ege'de Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar,* İstanbul: 1998, s.35

4 Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi Ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s.19

5 Altemur Kılıç, *"1571 Yılındaki Fetihten Günümüze Kıbrıs Gerçeği"* , 20.02.2011, Erişim Tarihi: 23.03.2020, https://www.yenicaggazetesi.com.tr/1571-yilindaki-fetihten-gunumuze-kibris-gercegi-17064yy.htm

6 Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi Ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s.11-12

7 Umut Gedikli, Önder Çağlayan, *ENERJİ ALANINDA BİR REKABET SAHASI OLARAK DOĞU AKDENİZ'İN ÖNEMİ,* Karabük, KÜİİBF,2017

devletlerin deniz sınırı tasvir edilerek belirlenir. Genellikle bu gibi durumlarda MEB, en yakın devletin varsayılan sınırları ile örtüştüğü alandır.[8]

Türkiye'nin henüz bir MEB ilanı yok, bu konuda çeşitli çalışmalar var ama bu konuda yeni bir felsefe yakalanmış durumda. Bu felsefenin adı Mavi Vatan'dır.

9

Mavi Vatan kavramından biraz bahsedip konuya hemen geri dönelim. Mavi Vatan kavramının isim babası Amiral Cem Gürdeniz'dir. Balyoz kumpasından hüküm giymiş Gürdeniz kavramı ilk defa, 14 Haziran 2006 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığında düzenlenen Karadeniz ve Deniz Güvenliği sempozyumunda kullanmıştır. Kendisi Mavi Vatan yazıları adlı kitabında kavramı şöyle açıklıyor: Canlı ve cansız kaynaklarıyla çevrelediğimiz Karadeniz, Akdeniz ve Ege'deki deniz yetki alanlarımızı (karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge) kapsayan vatanın adıydı. Bu vatanın sathı, su kütlesi, dibi ve dibinin altındaki kara kütlesi bizimdi. Bu vatanının büyüklüğü kara ülkemizin yarısına eşitti.[10]

Doğu Akdeniz ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarımız için bu harita ve felsefe bizim için gerçekten çok önemli. Bu kavramın komşumuz(!) Yunanistan'ı, yavrusu GKRY'yi ve bölgede kendinden başka büyük güç istemeyen demokrasi sevdalısı emperyalist güçleri de kızdırdığı çok açık. Haritanın gerçekleşmesi demek yeni bir büyük güç demek. Her zaman olduğu gibi Ege ve Akdeniz'de bir sorunumuz olduğu zaman karşımıza, hala kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Yunanistan ve GKRY adası devleti çıkıyor. Tabi ki böyle bir enerji kaynağının olduğu yerde emperyalist güçlerinde bazı girişimleri ve rol alma durumu olmaya başladı. Şimdi Doğu Akdeniz'de onlar nasıl hareketlenmelerde bulunuyor inceleyelim.

İngiltere: Kıbrıs adasında biri Limasol diğeri Larnaka'da olmak üzere olmak üzere aynı zamanda İngiltere toprağı sayılan " Ağratur ve Dikelya" üslerine egemendir. Bu üsler yoluyla Ortadoğu ve Akdeniz'de Güney Kıbrıs yönetiminin sözde MEB'inden yararlanmak isteyecektir.

ABD: ABD'nin en büyük petrol şirketlerinden biri olan Exxon Mobil'in 2019 yılının Şubat ayında, GKRY'nin sözde ruhsat sahalarının 10 numaralı parselinde 142 ile 227 milyar metreküp arasında değişen miktarda doğalgaz yatağı keşfettiği ve rezervin son 3 yılın dünya çapındaki en büyük keşfi olduğu açıklamasında bulunması.

Rusya: 7 Haziran 2013 tarihinde başkan Putin Akdeniz bölgesini Rusya'nın 1. Derece ulusal çıkar alanı ilan etti. 26 Aralık 2017 tarihinde savunma bakanı Şoygu, Rusya'nın Suriye'de Tartus ve Hmeynim askeri üssünde kalıcı varlığına yönelik çalışmalar başlattığını açıkladı. Ayrıca Rusya'nın Mısır'da askeri üs elde etmek için girişimlerinin olduğu da biliniyor.

Fransa: Hukuka aykırı şekilde 1 Mart 2007'de GKRY ile Baf kentinde bulunan Andreas Papandreu Hava Üssü kullanımını da içeren askeri iş birliği antlaşması içeren askeri iş birliği antlaşması imzaladı. 15 Mayıs 2019 GKRY ve Fransa savunma bakanları Fransa'nın, Evongales Florakis deniz üssünden faydalanması konusunda anlaşma yaptıklarını ilan etti.

Yukarıda adı geçen devletler bu uygulamalarda bulunurken Türkiye ne yaptı? Ülkemiz bu alanda söz hakkı sahibi olduğunu 2 girişim ile gösterdi. Bunlar Akdeniz Kalkanı Harekâtı ve Libya ile imzalanan mutabakattır. Sırasıyla bunları da inceleyelim.

Akdeniz Kalkanı Harekâtı

Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Akdeniz Kalkanı Harekâtı Doğu Akdeniz'de; Türk deniz yetki alanlarında denizde durumsal farkındalığa sahip olmak, deniz güvenliğine katkı sağlamak ve Türkiye Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanlarındaki hak ve menfaatlerini korumak maksadıyla Aksaz, Mersin, İskenderun ve Gazimagosa limanlarına istinaden 2 Görev Birliği tarafından 01 Nisan 2006 tarihinden itibaren Akdeniz Kalkanı Harekâtı icra edilmektedir.

Harekât, deniz karakol uçakları ve helikopterler tarafından icra edilen uçuş görevleri ile desteklenmektedir. Akdeniz Kalkanı Harekâtına iştirak eden tüm unsurlar ve destek sağlayan deniz karakol uçakları tarafından aynı zamanda NATO'nun Etkin Çaba Harekâtı desteklenmektedir.

AKH kapsamında; Doğu Akdeniz'de Türkiye adına faaliyet icra eden Araştırma Gemilerine koruma ve destek sağlanmakta, Deniz Yetki Alanlarımızda diğer ülkeler adına izinsiz araştırma faaliyetlerinde bulunan araştırma gemileri ikaz edilmekte, Araştırma gemilerinin Türk makamlarından izin almaksızın araştırma faaliyetlerine devam etmeleri engellenmekte,

Harekâta iştirak eden yüzer unsurlar ve bölgede bulunan Otomatik Tanımlama Sistemi (OTS) imkân ve kabiliyetine sahip mevcut sahil radarları tarafından ticari gemilerin tespit ve teşhisi yapılmakta, Teşhis edilen temaslardan "dikkati çeken gemi" ve "bilgi toplanması istenen gemi" kategorisinde olanların limanlarımıza girmeleri halinde, söz konusu gemilerin arama ve kontrollerinin yaptırılması sağlanmaktadır.

8 https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCnhas%C4%B1r_ekonomik_b%C3%B6lge Erişim Tarihi: 24.03.2020

9 https://medium.com/@bl6jmlgzkmxh/mavi-vatan-7f691bb70dbf, Erişim Tarihi: 24.03.2020

10 Cem Gürdeniz, *Mavi Vatan Yazıları,* 1. b., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017, s.35

İcra edilmekte olan Akdeniz Kalkanı Harekâtı; özellikle BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN Petrol Boru Hattının Temmuz 2006 ayından itibaren faaliyete geçmesinden sonra dünya deniz ticaretinin önemli odak noktalarından biri haline gelen Doğu Akdeniz'deki deniz ulaştırma hatlarının korunması ve enerji güvenliğinin sağlanması, bölgedeki muhtemel risk ve tehdit unsurlarına ve yasa dışı faaliyetlere karşı caydırıcılık sağlanması açısından önem arz etmektedir.

NATO'nun Ekim 2006 ayındaki RİGA Zirvesi sonunda yayımlanan bildiride, "Enerji Güvenliğinin Sağlanmasının Önemini ve bu konudaki Milli ve Uluslararası Girişimlerin Desteklenmesini Vurgulayan" ifadenin yer alması, Türkiye'nin Akdeniz Kalkanı Harekâtını başlatarak "Enerji Hatlarının Güvenliğinin Sağlanması" konusundaki öngörüsünü teyit eder niteliktedir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı sonrasında Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da ortaya çıkan gelişmeler Doğu Akdeniz'de deniz güvenliğinin önemini daha da artırmıştır. Türk Deniz Kuvvetleri AKH ile deniz güvenliğine yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.[11]

Libya Mutabakatı

Türkiye'nin 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile imzaladığı deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin mutabakat, Doğu Akdeniz jeopolitiğini köklü bir şekilde değiştirebilecek bir hamle olarak gündeme geldi. Hem BM hem de Türkiye tarafından tanınan Libya Ulusal Mutabakat Hükümeti ile Türkiye arasında imzalanan yetki alanı belirleme mutabakatı öncesinde bölgenin durumunun özetlenmesi, bu mutabakatın bölgedeki tüm dengeleri değiştirecek bir niteliğe sahip olduğunun anlaşılması için önemlidir.

Bu mutabakatla Yunanistan, Mısır, GKRY ve İsrail'in Türkiye aleyhine Libya ile bir yetki sınırlandırma anlaşması yapmasının da önüne geçilmiş oldu. Mutabakatın olası etkilerinden bir diğeri ise Yunanistan'ın GKRY, İsrail ve Mısır gibi Doğu Akdeniz ülkeleriyle yapmayı planladığı ve belki de yapabilmek için fırsat kolladığı deniz yetki sınırlandırma anlaşmalarının önüne geçmesi oldu.[12]

Bu iki önemli başlığı da tartıştıktan sonra Doğu Akdeniz'de GKRY'nin haksız MEB ilanı ve İlan ettikleri MEB'in hukuka uygunluğunu tartışalım.

GKRY'nin İlan Ettiği Münhasır Ekonomik Bölge

GKRY, 2 Nisan 2004 tarihinde Resmi Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe giren kanunlarla 24 deniz mili genişliğinde " Bitişik Bölge" ve 200 deniz mili genişliğinde MEB ilan etmiş ve Birleşmiş Milletlere deklare etmiştir. Rum yönetimi durmamış bu hukuksuz hamlesi yetmediği gibi hemen üzerine deniz yetki sınırlandırması sözleşmesi imzalamıştır. Bu süreçte Rum yönetimi, 17 Şubat 2003 tarihinde Mısır, 17 Ocak 2017 tarihinde Lübnan ve 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile MEB sınırlandırma antlaşmaları imzalamıştır.

13

Her şeyden önce bir ülke eğer MEB bildiriminde bulunmak istiyorsa, ana kara olması gerekmektedir. Adalara ne kadar etki verileceğini; coğrafi denge ve nüfus, konum ve büyüklük gibi özellikler belirlemektedir. Adaların kıta sahanlığı olsa da, bu durum onlara ana kara ülkeleri ile aynı statüyü vermeyecektir. Rum yönetimi ekonomik bölge ilanının yanı sıra, deniz yetki sınırlandırması antlaşmaları yapmış ve elini güçlendirmeye çalışmıştır.

Deniz yetki sınırlandırması anlaşmaları yapılırken gözetilmesi gereken bazı prensipler vardır. Bunlar; Hakkaniyet, Eşit Uzaklık, Oransallık, Coğrafyanın Üstünlüğü, Kapatmama ve Diğer özel ve beşeri koşullardır. Bu prensiplerden yargı kararlarında ön plana "coğrafyanın üstünlüğü ve kapatmama" ön plana çıkar. Coğrafyanın üstünlüğü ile birlikte değerlendirilen kapatmama prensibi; Bir ana kara ile bu ana karanın karşısında bulunan bir adanın, deniz yetki alanlarının sınırlandırmasında birbirleriyle eşit etkiye sahip olamayacağının ifadesidir.

GKRY burada tek başına değil, Yunanistan ile beraber hareket ediyor. Yunanlılarda MEB ilanında bulundular ve tabi ki onlarında bulunduğu MEB'de hukuksuzluklar var. Özellikle ülkemizi bölgede resmen hiçe sayarak çizdikleri gülünç haritalar ile hayal güçlerini birleştirip bir MEB ilanında bulundular.

Burada daha öncede bahsettiğimiz gibi Yunanistan kendi bölgesinde adaları dâhil eden bir harita tasarlamış ama o adalardan; Kerpe, Rodos, Koşot ve Meis adalarının Türkiye ve Yunanistan ana karaları arasındaki ortay hattın "ters tarafında" yer almalarından dolayı Doğu Akdeniz'de MEB sahibi olması mümkün değildir. [14] Yunanistan ve GKRY'nin ilan ettiği MEB'lere karşı ülkemiz sessiz kalmamış gerekli mercilere bildirilerde bulunmuşlardır. Şöylede bir gerçek var ki, iki ülkenin bölgede ki hareketlerini takip eden ülkemizin hala bir münhasır ekonomik bölge ilan etmemiş olması çok büyük bir eksikliktir. GKRY- Yunanistan ikilisi çoktan bölgedeki enerji rezerv alanlar için ihaleye çıkmış ve alan şirketlerde çalışmaları başlatmak için haz-

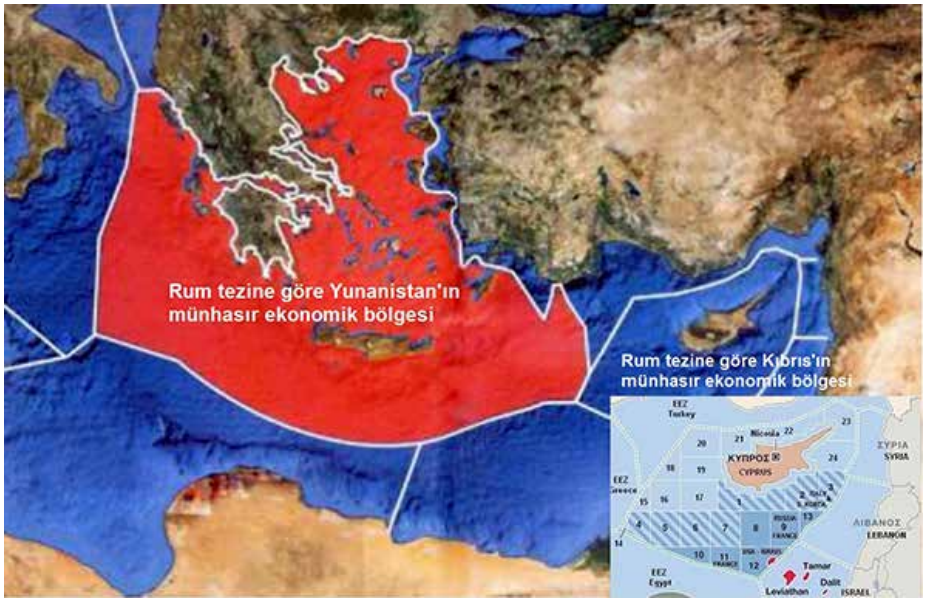
11 Deniz kuvvetleri Komutanlığı, *Akdeniz Kalkanı Harekatı,* 2015, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28, Erişim Tarihi: (25.03.2020)

12 Anadolu Ajansı, *Türkiye-Libya anlaşması: Doğu Akdeniz'de jeopolitik denklem değişiyor,* 2019, https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-libya-anlasmasi-dogu-akdeniz-de-jeopolitik-denklem-degisiyor

13 https://www.virahaber.com/dogu-akdenizde-turkiyesiz-paylasim-mumkun-mu-54306h.html, Erişim T, (26.3.2020)

14 Cihat Yaycı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi Ve Türkiye*, 1.b., İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2020, s.62

lıklarını arttırmışlardır. [15]Libya ile yapılan mutabakat ile büyük bir darbe indirilmiş olsa da, Mavi Vatan idealinin zarar görmemesi için ülkemizin acilen bir Münhasır Ekonomik Bölge ilanında bulunması şiddetle gerekmektedir. Eğer ülkemiz bu ilanda bulunmaz ve yapılmak istenenin önüne geçemez ise hakkımız olan 189.000 km² alan maalesef 41.000 km² düşecektir.[16] Türkiye Cumhuriyeti bu hakkını sonuna kadar muhafaza etmek durumundadır.

17

15 Cihat Yaycı, *Sorular ve Cevaplar İle MEB Kavramı,* 3b., İstanbul: Deniz Basımevi, 2019, s.59

16 Cihat Yaycı, *Sorular ve Cevaplar İle MEB Kavramı,* 3b., İstanbul: Deniz Basımevi, 2019, s.63

Uygarlaşmada bilim ve sanatın öneminden söz edebilmek için önce uygarlaşmayı ve beraberindeki terimleri anlamamız gerek.Uygarlaşma, uygar duruma gelme, medenileşme demektir. Medeniyet ve uygarlık kavramları genellikle aynı anlamda kullanılmakla beraber, uygarlığın daha geniş bir anlam taşıdığını söylemek de mümkündür. Bir de bilmeliyiz ki her insan topluluğu uygarlık sayılmaz. Bir uygarlık için iktisadi yapı, üretim biçimi önemli rol oynamaktadır. Bunlar insanların doğa ile mücadelesini ve o mücadelenin ortaya çıkardığı ilişkileri içine alır. Aynı zamanda maddi-manevi değerler sistemi olmalıdır. Bu sistem siyasal, hukuksal kurumlar; din, dil, ahlak, felsefe, edebiyat, sanat, özetle bir ''kültürü'' oluşturan bütün öğeleri içermektedir. Batı dillerindeki ''civilization'' kelimesinin karşılığı olarak Türkçede kullanılan ''medeniyet'' kavramı, sinkretik bir anlam ifade ederek hem medeniyeti hem de kültürü kapsayabilmektedir. Uygarlaşma/medenileşme için doğru kabul edilen ve en bilinen felsefi tanım; bilim ve tekniğin, sanat ve kültürün gelişmesi, ilerlemesiyle yaratılan yaşama biçiminin yetkinleşmesi durumudur. Türk Dil Kurumundaki tanım: Bir ülkenin, bir toplumun; maddi ve manevi varlıklarının, fikir, sanat niteliklerinin tümü. Uygarlaşmanın beraberindeki terimlerden diğerleri de çağdaşlaşma ve modernizmdir. Çağdaşlaşma, çağın tutumuna, anlayışına ve gereklerine uymak; çağdaş duruma gelmek, modernleşmek ve muasırlaşmak. Zamanın akıcılığına karşı sürekliliği koruyarak ilerlemektir. Modernizm, toplumun eski ya da geleneksel olandan yeni olana doğru sosyal, ekonomik ve teknolojik değişimini ifade eder.

Çalışmalarında uygarlaşmayı ele almış olan araştırmacıların bir kısmı konunun temeli için farklı etkenleri öne sürmüştür. (Örneğin: Yalnızca din, yalnızca kültür, batı-doğu ayrımı vb.) Bu yazıda uygarlaşmayı yalnızca bilim ve sanat açısından ele alacağız. Bahsettiğimiz konunun birçok yerde tartışıldığını da görebiliriz ancak bu tartışmalarda çoğu zaman bilim ve sanatın uygarlaşmaya katkıları belirtilmekten ziyade birbirleriyle yarıştırılmaya başlanmıştır. Her şeyden önce kavramamız gereken bilimin sanattan, sanatın da bilimden üstün olmadığıdır. Çünkü bilim ve sanat birbirleriyle yarıştıracağımız şeyler değil aksine birbirleriyle yükseltebileceğimiz ve beraberinde yetkinleşebileceğimiz şeylerdir. Varoluşlarından itibaren zaman ilerledikçe insanlar kendilerini tanımaya sonrasında da ihtiyaçlarını fark etmeye başladılar. Bu ihtiyaçları gidermek için de arayış ve merakla doğayı tanımaya çalışmış, yanılmış ve bulmuşlardır. Bu arayışların içerisinde uygarlıkların meydana gelmesi için ortam hazırlayan birçok gelişme vardır: tekerlek, pusula, ateş, mağara resimleri, motifler ve daha niceleri... Uygarlıklar kurulduktan sonra da yeni ihtiyaçlar meydana gelmiş, insanın kendini gerçekleştirme hissi tekrar tekrar yeni arayışlara sebep olmuştur. Bu arayışta -iyi veya kötüden bahsetmeksizin- bilim ve sanatın etkisi kendi aralarında dönem dönem değişiklik göstermiştir.

Tarihe baktığımızda her çağda diğer toplumlara göre daha gelişmiş, medeni/uygar olarak görülen bir toplum vardır. O dönemin uygarlık/medeniyet çizgisini de o toplum belirlemiştir. Diğer toplumlar ise belirlenen o çizgiye göre medeni ya da henüz medenileşmemiş olarak görülür ancak o çağın uygar toplumu ilerleyen çağlarda ilkel sayılabilir. Çünkü çağdaşlaşamamış toplumlar zamana yenik düşer. Çağdaşlaşmayan, kendini yenilemeyen toplumlar diğer çağdaşlaşmış toplumların ilerlemesi ve yeni bir medeniyet çizgisi oluşturmasıyla dönemden geri kalabilir. Eski çağlara bakarsak döneminde çok ilerde olan ama 21. yüzyılda ilkel saydığımız toplumlar vardır. Zamanda çok geri gitmeyerek Orta Çağ Avrupa'sını örnek olarak düşünelim. Orta Çağ, Avrupa tarihinin geleneksel ve şematik olarak üç bölüme ayrılmasında ortada kalan çağa verilen isimdir. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile başlayıp Rönesans hareketi ile bitmiştir. Batı Roma İmparatorluğu'nun çökmesinden itibaren meydana gelen kültürel yıkımlar skolastik düşüncenin hızla gelişmesini ve daha büyük kitlelere yayılmasını sağlamıştır. Skolastik anlamı okulculuktur. Öğretimin manastırlarda hoca konumunda rahiplerle yapılmasıdır. Bu okullarda hitabet, geometri, astroloji gibi birçok alanda eğitim veriliyordu ancak bu eğitimler yeni buluşlar olması için değil, dinin daha iyi savunulması için elde olan bilgilerin aktarılması üzerineydi. Skolastik düşünce Katolik kilisesinin bağnazlığından doğan, baskıcı, karanlık düşüncedir. Araştırma, inceleme ve bilimsel faaliyetler yasaktır. Aristo felsefesi ve Hristiyan öğretilerden doğmuştur. Bilinmesi gereken her şeyin kutsal kitapta yeterince var olduğu düşüncesine sahiptirler. Skolastik düşünce dogmalara sıkı sıkıya bağlıdır ve dogmaları açıklamayı öngörür. Başlıca temellendiricisi Aziz Thomas Aquinas'tır. Thomas Aquinas'ın ''Anlamak için inanıyorum!'' düşüncesi skolastik felsefenin temel düşüncesi olarak özetlenebilir. Avrupa'nın Orta Çağı işte bu skolastik düşüncenin egemen olduğu bir çağdı. Kilisenin baskısı yüzünden halk din adı altında maddi-manevi sömürülüyor ayrıca özgür düşünemediği gibi düşünceyi de geliştiremiyordu. Düşüncesini özgür bir şekilde ifade eden sanatçı ve aydınlar da suçlanıyor, sunulan pozitif bilgiler (bilimsel bilgiler) ise kilise tarafından reddediliyordu. Bu dönemi kapatan Reform ve Rönesanstır. İtalya'da doğan ve kelime anlamı '' yeniden doğuş'' olan Rönesans akımı bu dönem için sanatsal ve bilimsel gelişmeyi ifade eder. 15 - 16. yüzyıl İtalya'sında Batı ile klasik antikite arasında sanat, bilim, felsefe ve mimarlıkta bağın tekrar kurulmasını sağlayan Antik Yunan filozof ve bilim insanlarının çalışmalarının çeviri yoluyla alındığı, deneysel düşüncenin canlandığı, insan yaşamı (hümanizm) üzerine yoğunlaşıldığı ve radikal değişimlerin yaşandığı dönemdir. Dönemin en büyük etkisi matbaanın bulunmasıyla olmuştur. Bu sayede bilginin geniş kitlelerle paylaşımı artmış daha fazla yere ulaşılabilmiştir. Geriye dönüldüğünde, engizisyon mahkemelerinde yüz binlerce insan haksız yere ve çok defa sırf servetlerini ele geçirebilmek için öldürüldü. Papazlar çeşitli menfaatler karşılığında günahları affediyorlar, cennetten arsa satıyorlardı. Mantık ve insanî esaslar kaybolmuştu. Dünya'nın döndüğü kanısına varan Galileo ve daha pek çok düşünür çeşitli işkenceler görmüş pek çoğu öldürülmüştür. Rönesansın öncüleri, sanat faaliyetlerinin yanı sıra edebiyat, tarih ve arkeolojiye de önem verdiler. Resim ve tasvir anlayışı gelişti. Rönesans üzerinde derin araştırmalar yapan Burkhard: ''Rönesans insanın keşfedilmesidir.'' demiştir. Yaşananlara bakıldığında Orta Çağ Avrupa'sında insanın hiçbir kıymeti yoktu. Rönesans hareketi sanat ve bilimle beraber savaşlara rağmen insan ve evren sevgisini de getirdi. Rönesans ile birlikte sorgulamaya, çapını genişletmeye başlayan insan aklı, baskıları aşmıştır. Bu aşımın doğurduğu en önemli gelişme reformdur. Reform hareketinin önderi Cermen kökenli teolog ve filozof Martin Luther'dir. Bu hareket Katolik kilisesine karşı yapılmış bir harekettir. Reform, Rönesans, Devrimler... Daha birçok yere değinilebilir ancak şimdi Rönesans ve Reformun medenileşmedeki yerine bakacağız. Öncelikle altı çizilmelidir ki

skolastik düşüncenin yayılmasındaki en büyük etken kültürel yıkımlar ve sorgulayıcı aklın kaybıdır. Kültürel yıkımlar skolastik düşünceye meydan açmıştır. Toplum sorgulamadığı için de kendini gerçekleştirme hiyerarşisinden hiçbirini yerine getirememiştir. Elindeki tüm parayı kiliseye vererek somut ihtiyaçlarını karşılayamamış, maddi anlamda sömürülmüştür. Manevi yönü ise yine kilise tarafından dinin çarptırılması ve büyük ölçüde korkunun dayatılması ile sömürülmüştür. Tüm bu sebeplerle zaman ilerlese de toplum olduğu yerde kalmıştır. Sonrasında gerçekleşen bilimsel ve sanatsal çalışmalarla insan kendini yenilemeye başlamıştır. İnsan her şeyden önce "insan" olduğunu hatırlamıştır. Yıkıma uğrayan kültür ve kültürü oluşturan yapılar da insanla beraber yeniden diriltilmiştir. Dil yapılan çevirilerle, edebiyatla canlandırılmıştır. Kilisenin mahkemeleri yerine bağımsız hukuk sistemleri düşünülmüştür. Skolastik felsefe yerine modern felsefenin temelleri atılmıştır. Reformun öncüsü Martin Luther, laik bir eğitim anlayışını dile getirmiştir. İlerleyen zaman içerisinde kaybedilen zaman dilimi yakalanmaya başlamış, çağdaşlaşılmıştır.

Orta Çağ Avrupa'sını inceledikten sonra konuyu bir de Türkiye Cumhuriyeti açısından inceleyeceğiz. Osmanlı İmparatorluğu tarihine, geçmişte yapılan çalışmalarına girmeksizin yalnızca Osmanlı'nın çöküşünü ve beraberinde Türkiye Cumhuriyeti olarak çağı yakalayışımızı ele alacağız. Yaşanılan çöküş ve beraberindeki savaşlar sonrası maddi-manevi her açıdan halk yorgundu. Aynı zamanda çağdan geri kalınmış, kültürel temeller de çatlaktı. Skolastik düşüncede olduğu gibi bu kültürel yıkımlar istismar edilerek, zararlı bir düşüncenin dayatılması kaçınılmaz olabilirdi ama olmadı. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk bilimin, sanatın, aklın, çağdaşlaşmanın gücünü ve önemini biliyordu. Attığı adımlarla, söylediği sözlerle de bunu gösteriyordu.

"Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir." -Mustafa Kemal ATATÜRK

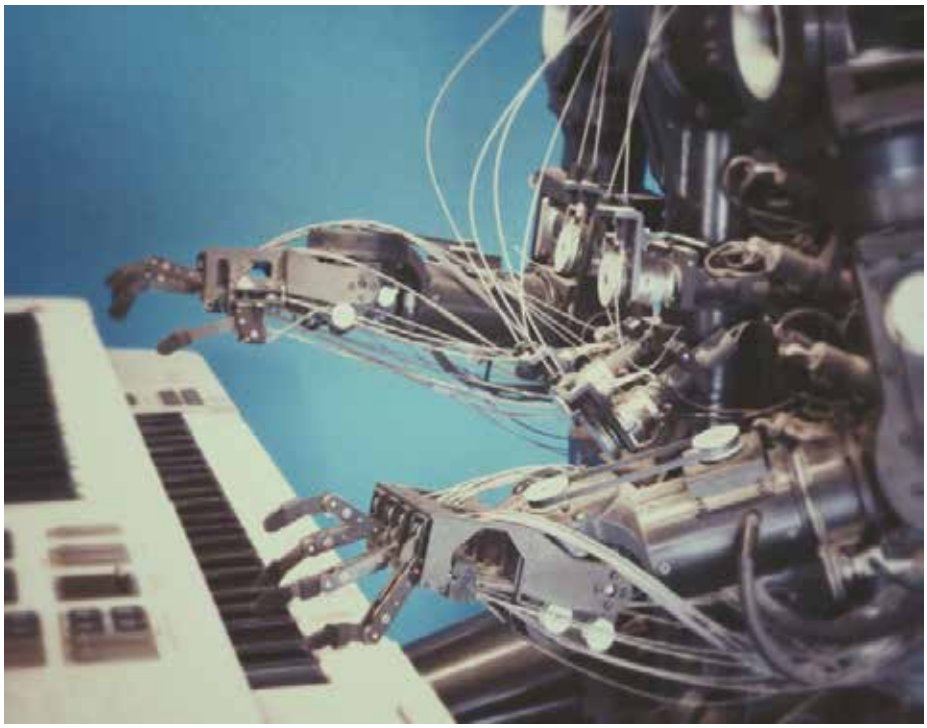
Türk Dilinin zenginliğini yansıtamaması, okuryazarlık oranının düşük olması, bilimde ve fende ileri gitmiş olan Batı dünyasından gelişmelerin ülkemize daha kolay gelebilmesi sebebiyle Arap Alfabesinden Latin alfabesine geçiş eğitim konusundaki en önemli devrim olarak ortaya çıkmıştır. 1 Kasım 1928'de yeni harflerin kabulünden sonra halkı okuryazar kılmak amacıyla gerçekleşen eğitim seferberliği için Millet Mektepleri kurulmuştur. Türk Hava Kurumu kurulmuş, bu sayede 1936 yılında ülkemiz uçak üretecek hale gelmiş, ilk uçak fabrikasını açmıştır. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu ile beraber yer altı kaynaklarının araştırılması için Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Tarım alanında bilimsel gelişmeleri takip edebilmek için Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. Atatürk bilime verdiği önemi, hastalığının şiddetlenmeye başladığı ömrünün son döneminde dahi bırakmamış ve "Geometri" isimli bir kitabı 1936-1937 yıllarında kendisi kaleme almıştır.

"Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir." -Mustafa Kemal ATATÜRK

Müzik, Resim, Heykelcilik gibi daha birçok alanda sanatçıların akademik eğitim alması için her türlü olanağı sağlayacak kurumların oluşturulmuş, sanatçıların Avrupa'ya giderek eğitim almalarına öncülük edilmiştir. Adnan Saygun tarafından ilk Türk operasının hazırlanması ve Cemal Reşit Rey'in ilk konservatuvarı kurması yine Atatürk'ün isteği ile gerçekleşmiştir. Ankara'da "Musiki Muallim Mektebi" kurulmuştur. Türk Milleti'nin sanatsal geçmişine de sahip çıkılmış, 1937 yılında Resim ve Heykel Müzesi'ni açılarak, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemin sanatsal ürünlerini aynı çatı altında bir araya getirilmiştir. Türkiye'nin modern bir mimarisinin olması için Almanya'dan şehir planlamacıları ve mimarlar getirtilmiştir. Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı binaları bu dönemin ilk ürünleridir. Türkiye Cumhuriyeti, yukarıda anlatılan ve daha nice yenilikleri, devrimleri ile çağı hızlı bir şekilde yakalamıştır.

Sonuç olarak toparlamak gerekirse bahsettiğimiz Orta Çağ Avrupası ve Türkiye Cumhuriyeti örneklerinde Orta Çağ Avrupa'sında bilim ve sanat engellendiği için çağdan geri kalışı, Türkiye Cumhuriyeti'nde ise bilim ve sanatla çağın yakalanışını gördük. Sanat ve bilim uygarlaşma üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Ancak bu etki iyi olabileceği gibi kötü de olabilir. Özellikle günümüzde sanat ve bilim kasıtlı olarak ya da kasıtlı olmayarak yanlış yansıtılabiliyor, yanlış kullanılabiliyor. Bu sonuçları ya da en başındaki sebepleri doğru ele alabilmek, neyin gerçekten sanat, neyin gerçekten bilim; kimin gerçekten sanatçı, kimin gerçekten bilim insanı olduğunu kavrayabilmek, bilime ve sanata duvar örüldüğünde o duvarı aşmak için önemli olan önce sorgulayan akıldır. Aklımız her şeye rağmen dinamik olduğu sürece ne olursa olsun her zaman bir çıkış yolu vardır.

Tarih boyunca insanlar 3 temel sektörde istihdam edilmiştir: tarım, sanayi, hizmet. 1800lere kadar nüfusun ağırlıklı bir kısmı tarımda istihdam edilirken, sanayi ve hizmet sektöründe yalnızca bir azınlık çalışıyordu. Sanayi Devrimiyle beraber gelişmiş ülkelerde insanların kentlere göçüyle tarım arazileri boş kaldı ve nüfus hizmet sektörüne kaydı. Yıllar geçtikçe sanayi sektöründeki bazı işlerin ortadan kalkmasıyla hizmet sektörünün hacmi arttı ve gelişmiş ülkeler bir devrim daha yaşadılar. 2010`da ABD nüfusunun yüzde 20 si sanayi sektöründe çalışırken yüzde 78iyse hizmet sektöründe çalışıyor, doktorluk, öğretmenlik, tasarımcılık gibi mesleklerle uğraşıyordu.[1] Peki yapay zeka dediğimiz olgu onların yerine geçebilirse bizi nasıl bir gelecek bekler demeden önce gelin yapay zeka kavramına geniş bir açıdan bakalım.

Yapay zeka nedir?

Yapay zeka (artificial intelligence) dijital bir bilgisayarın veya bilgisayar kontrollü bir robotun akıllı varlıklarla yaygın olarak ilgili görevleri yerine getirme yeteneğidir. Bu terim, insanların akıl yürütme, anlam keşfetme, genelleme veya geçmiş deneyimlerden öğrenme gibi karakteristik entelektüel süreçleri ile donatılmış geliştirme sistemleri projesinde kullanılır. 1940'larda dijital bilgisayarın geliştirilmesinden bu yana, bilgisayarların çok karmaşık görevleri yerine getirecek şekilde programlanabildiği görülmüştür. Örneğin, büyük bir uzmanlıkla, matematik teoremleri için kanıtları keşfetmek veya satranç oynamak.[2]

Nasıl başladı?

Alan Turing İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman deniz kuvvetlerinin Enigma makinesinin şifresini çözmek için Bombe`yi yaptı ve devam eden hayatında ilk program hafızalı bilgisayar Otomatik Bilgisayar Motoru(ACE)` nun prototipini üretti. 1949'da Manchester Üniversitesi'ndeki bilgisayar laboratuvarında vekil yönetici oldu ve ilk gerçek

bilgisayarlardan biri için Manchester Mark 1 yazılımı üzerinde çalıştı. Bu süre zarfında daha soyut işler yapmaya devam etti ve 'Bilgisayar Mekanizması ve Zeka' da (Mind, Ekim 1950) Turing yapay zekaya işaret etti, ve şu anda Turing testi olarak bilinen, bir makine için 'zeki' denilebilme standardını saptama girişimi olan bir deney ileri sürdü. 1951 yılında ise genç bir yüksek lisans öğrencisi olan Marvin Minsky insan nöronlarından esinlenerek ilk sinir ağı makinesi SNARC`ı üretti.[3] Daha sonra hızla gelişen bilgisayar teknolojileri daha gelişmiş yapay zekaların önünü açtı.

Satranç ve Yapay Zeka

1980`lerde satrancın insanlığın kendine has bir üstünlüğü olduğu ve bir bilgisayarın insanı yenemeyeceği düşünülürdü. Alan Turing satranç oynayabilen bir program yazmıştı. Program satrançta çok iyi değildi fakat bir öncüydü. 1945`te bir gün bilgisayarlar çok iyi satranç oynayacaklar demesinden 52 yıl sonra International Business Machines Corporation (IBM) Deep Blue`yu üretti ve Deep Blue satranç şampiyonu Garry Kasparov`u 6 oyunluk maçta mağlup etti. Deep Blue`nun 256 paralel işlemcisi saniyede 200 milyon olası hareketi incelemesini ve 14 hamle ileriye bakabilmesini sağladı. Bazı insanlar bunun bir buldozerin ağırlık kaldırma yarışmasına girmesiyle aynı şey olduğunu düşünmeye başladılar.[4] Deep Blue oyuna bir adım önde başlamıştı çünkü yazılımcılar satrancın temel kuralları dışında stratejiyle alakalı talimatları da Deep Blue`ya aktarmışlardı. Yeni nesil yapay zeka programlarındaysa derin öğrenme dediğimiz makine öğrenimi tercih ediliyor. 2014`te Google bünyesine katılan Deep Mind şirketinin bir programı 2015 şubat ayında 49 atari oyununu kendi kendine oymayı öğrendi. Yine aynı şirketin AlphaGo yazılımı Antik Çin`de bir strateji oyunu olan Go`yu kendi kendine öğrendi ve 2016 mart ayında Güney Kore Go şampiyonu Lee Sedol`u 4-1 yenerken çok yaratıcı hamleler yaparak izleyenleri şaşırtmayı başardı.[5]

Algoritmalar Hayatımızda

Tabi ki algoritmalar oyun alemiyle sınırlı kalmayacaktı. Çeşitli alanlarda uzmanlaşmalarıyla hayatımızda aktif rol almaya başlayan algoritmalardan birkaçını sizin için derledim.

MYCIN

MYCIN üzerine çalışmalar 1972 yılında Stanford Üniversitesi`nde kan enfeksiyonlarını tedavi etmesi için başladı. Hastalara teşhis koymak için raporlanmış semptomlara ve klinik testleri baz alacaktı. Program muhtemel teşhisi

1 Harari, Y. N. ,2016, Homo Deus: yarının kısa bir tarihi (P. N. Taneli, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap

2 Yapay zeka, Encyclopædia Britannica içinde. Erişim adresi: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence (23 Şubat 2020)

3 Yapay zekanın tarihi, Vikipedi içinde. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_artificial_intelligence (23 Şubat 2020)

4 Yapay zeka, Encyclopædia Britannica içinde. Erişim adresi: https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence/Alan-Turing-and-the-beginning-of-AI (23 Şubat 2020)

5 https://deepmind.com/research/case-studies/alphago-the-story-so-far (16 Mart 2020)

koymak için hasta hakkında daha fazla bilgi isteyebilecek, ek laboratuvar testi önerebilecekti, daha sonra teşhise göre de tedavi önerebilecekti. İstenirse teşhis ve önerinin sebebini açıklayabilecekti. Yaklaşık 500 üretim kuralı kullanan MYCIN, kan enfeksiyonlarında uzman insanlar ile kabaca aynı seviyede ve genel pratisyenlerden daha iyi bir yetkinlikte çalışmıştır. [6]

VITAL

2014 mayıs ayında Deep Knowledge Ventures isimli şirket VITAL isimli algoritmayı yönetim kurulu üyesi yaptı. Yaşlanma ile alakalı hastalıklara ilaç üreten, yenileyici tıp projeleri üzerine odaklanan şirket VITAL`in büyük miktarlarda veriye bakarak yaşam bilimleri firmaları hakkında yatırım tavsiyesi verdiğini söylüyor. Algoritma tıpkı diğer üyeler gibi bir şirkete yatırım yapılıp yapılmayacağı hakkında oy veriyor. Algoritma yönetim kurulunun altıncı üyesi olacak. Karar alırken ise şirketlerin ileriye dönük harcamalarını, klinik denemelerini, fikri mülkiyet haklarını ve önceki fonlama ortalamalarını tarıyor. Şirket programın şimdiden kendi fonksiyonunu andıran iki yatırım kararına yardımcı olduğunu söylüyor: In Silico Medicine, yaşlanma araştırmalarında bilgisayar yardımlı ilaç keşfi için çalışıyor ve partneri Pathway Pharmaceuticals, Oncofinder isimli kişiselleştirilmiş kanser terapisi oranlayan ve seçen bir algoritmayı kullanıyor.[7]

IBM Watson

Dünya Watson`un ismini 2011`de bir tür riziko yarışması olan Jeopardy!`de duydu. İnsan rakiplerini yenen Watson dili analiz ederek soruları cevaplıyordu. Bunu nasıl yaptığına baktığımızda Natural Language Proccesing (NLP) kavramı karşımıza çıkıyor. NLP algoritmanın dili okumasına ve anlamasına yarıyor. Modern yaklaşımlarda anlatı anlamında başarılı fakat anlamadan yoksun bir aşama. [8] Watson`ın yarışma zaferinden sonra bilgisayar anlamasının insan anlamasına yetişebildiği fikri gündeme geldi. Kaliforniya Üniversitesi`nde felsefe profesörü olan John Searle bu fikre karşı çıktı ve "Watson Doesn`t Know It Won on Jeopardy" adlı bir yazı yayınladı. Chinese Room denilen yöntemle sembollere dayalı işlemlerin anlamayı oluşturmadığını söyledi. "Watson doğru ya da yanlış yaptığını hatta kazandığını bile anlamadı".[9] Watson günümüzde ise sağlık alanına yöneldi. Şimdiye dek New York City ve çeşitli özel hastanelerle çalışarak sağlık hizmetinde veri analizleri, farklı algoritmaların birlikte çalışabilmesi ve sağlık hizmetinde dönüşümün sağlanması gibi konularda faydalı olduğunu gösterdi.[10] Ayrıca onkoloji alanında da uzman klinisyenlerle beraber çalışarak kişiselleştirilmiş kanser tedavisi seçenekleri sunuyor. Onkoloji için Watson, ilgili kılavuzlardan, en iyi uygulamalardan ve tıbbi dergilerden ve ders kitaplarından alınan bilgilerle desteklenen bir çözümdür. Çözüm, hastanın tıbbi kaydından alınan bilgileri değerlendirir ve destekleyici kanıtlarla eğitime dayalı olarak güven düzeyine göre sıralanmış potansiyel tedavi seçeneklerini görüntüler. Onkolog daha sonra en uygun tedavi seçeneklerini belirlemek için kendi uzmanlıklarını uygulayabilir.[11]

EMI

Santa Cruz'daki California Üniversitesi'nde profesör olan David Cope besteci olarak bilgisayar tarihinin en büyük isimlerinden biri olarak anılıyor. Cope, geleneksel müzisyen ve besteci olarak başladı ve dünya çapında yüzlerce eser yarattı. Dikkatini 1970'lerde bilgisayarlara çekti. "Bir parçam hep algoritmik taraf oldu." diyen Profesör Cope bilgisayar, programlama tekniklerini öğrenme ve yapay zekayı incelemeye çalıştı. Ayrıca, müzik çalışmasına uygulamak için yollar bulmaya başladı. Çalışmaya başladığı program sonunda Müziksel Zeka Deneyleri olarak da bilinir oldu, EMI (Experiments in Musical Intelligence) veya Emmy olarak da. Çıktılarını incelediği parçalardan herhangi birini tam olarak kopyalamadan yeni tarz müzik türlerinde oluşturmak için kullanan bir analiz programı. Cope, çeşitli efsanevi besteciler tarzında yeni eserler bestelemek için EMI'yi kurdu. Bir bestecinin müziğinin önemli bölümlerini sisteme girer ve ardından stillerini kullanarak yeni eserler yaratmak için kullanırdı. "Bach ve diğer bestecilerle çalışmaya ilk başladığımda bunu tek bir nedenden ötürü yaptım - stilin ne olduğunu anlamama yardımcı olması için. Başka bir sebep yok. Fakülte ve bazı arkadaşlarım için bunları çalmaya başladığımda, "Hey, bu kötü değil, gerçek insanlar tarafından çalınırsa birini kandırabilir." derlerdi. Bu yüzden ciddiye aldım ve en azından üniversitedeki tanıtımlarım söz konusu olduğunda, tüm bu programlamayı yapacak olsaydım, bir şeyler yayınlamam gerektiğini fark ettim. " Eleştirel reaksiyonlara rağmen, EMI'nin oluşturduğu parçalar kesinlikle Bach'a benziyordu. Oregon Üniversitesi'nden Profesör Douglas Hofstadter Turing Testi'nin müzikal bir formunu düzenledi. Piyanist Winifred Kerner, Bach tarzında üç parça çaldı: biri EMI tarafından yazılmış, biri Dr. Steve Larson ve sonuncusu Bach'ın gerçek parçası. İzleyici daha sonra hangi parçanın hangisi olduğunu anlamaya çalıştı. Seyirciler Emmy'nin eserini gerçek Bach olarak seçerken Larson'un eserinin bilgisayar tarafından bestelenmiş olduğuna inanıyorlardı. Dr. Larson daha sonra New York Times`a verdiği röportajda insanların yapay zeka tarafından taklit edilmesinin çok rahatsız edici olduğunu, deneyi yapan Hofstadter ise yapay zekanın yaptığı hiçbir şeyin bu kadar mükemmel olmadığını söyledi. EMI daha sonra Beethoven, Chopin, Joplin, Mozart, Rachmaninov, ve Stravinsky tarzında eserler de verdi.[12] Cope`u sadece dosya yükleyen biri olarak görmelerine ve Emmy`nin ölümsüz olduğu için eserlerinin sıradanlaşması ihtimalinden ötürü Cope 2004`te Emmy`i yok etti. Bach tarzında 5000 eser oluşturan EMI`nin parçalarına Spotify üzerinden de erişebilirsiniz. https://open.spotify.com/album/2K1s5O6lOpYDAG7hV1X5lf?si=W4GHgVJWT0Os9MlcoHgR4g

Annie

Cope Emmy`nin besteleme kurallarını kendisi sınırlamıştı. Annie ise makine öğrenimiyle kendi kurallarını belirleyen bir algoritma olarak 2011`de yine Cope tarafından üretildi. Cope Annie`nin bazen kendini bile şaşırttığını söylüyordu. Onu müziğin ötesine geçmesi için üretti. Cope 2011`de "Comes the Fiery Night" adlı 2000 haikuyu yayımladı. Haiku geleneksel bir Japon şiiridir, sırasıyla 5-7-5

6 Yapay zeka, Encyclopædia Britannica içinde. Erişim adresi https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence/Expert-systems (16 Mart 2020)

7 https://www.businessinsider.com/vital-named-to-board-2014-5 (19 Mart 2020)

8 NLP, Vikipedi içinde. Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_language_processing (22 Mart 2020)

9 Searle, John, Watson Doesn`t Know It Won on Jeopardy https://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703407304576154313126987674 (22 Mart 2020)

10 Erişim adresi: https://www.ibm.com/watson-health

11 Erişim adresi https://www.ibm.com/products/clinical-decision-support-oncology

12 https://computerhistory.org/blog/algorithmic-music-david-cope-and-emi/ (28 Mart 2020) düzenlenmiştir

hecelik 3 dizeden oluşur. Bu kısa uzun kısa ritmi kulağa hoş gelir. Haikuların bir kısmı insan üretimi bir kısmı makine üretimiydi. Cope oran hakkında bilgi vermedi ve bunu ayırt etmek imkansızdı. [13]

Gelinen seviyede algoritmalar hızlı, kabiliyetli ve giderek de gelişiyorlar. Belki de sanatın makineleşemeyeceğini düşünebilirdiniz ama gördüğünüz üzere Annie şiir yazmaya başladı bile. Watson gelişmeye devam ederse insan Sherlock`lara ihtiyaç kalmayabilir. Peki diğer iş kolları ne durumda? Bunu merak eden ilk kişi değiliz tabi ki.

Variable	Probability of Computerisation		
	Low	Medium	High
Assisting and caring for others	48±20	41±17	34±10
Persuasion	48±7.1	35±9.8	32±7.8
Negotiation	44±7.6	33±9.3	30±8.9
Social perceptiveness	51±7.9	41±7.4	37±5.5
Fine arts	12±20	3.5±12	1.3±5.5
Originality	51±6.5	35±12	32±5.6
Manual dexterity	22±18	34±15	36±14
Finger dexterity	36±10	39±10	40±10
Cramped work space	19±15	37±26	31±20

İstihdamın Geleceği

Yapay zekanın belirli alanlarda uzmanlaşması ve bu alanlarda insandan daha iyi olabilmesi yerimizi alabilecekleri düşüncesini beraberinde getirdi. 2013 yılında Oxford Üniversitesi Makine Öğrenimi profesörü Tablo 1 Micheal Osborne ve Oxford Martin Citi üyesi Dr. Carl Benedikt Frey ''İstihdamın Geleceği '' isimli bir çalışma yayınladılar. Bu çalışma gelecek 20 yıl içinde mesleklerin bilgisayarlaşmaya ne kadar uygun olduklarını gösteriyordu. Meslekleri algı ve hile, yaratıcı zeka, sosyal zeka olarak 3 kritere tabi tuttular. Algı ve hile parmak becerisi, manuel beceri, sıkışık çalışma alanı ve garip pozisyonlar olarak 3 alt kritere; yaratıcı zeka orijinallik ve güzel sanatlar olarak 2 alt kategoriye; sosyal zeka sosyal anlayışlılık, müzakere, ikna, diğerlerine yardım ve önemseme olarak 4 alt kategoriye ayrılıyordu. Tabloda değişkenlerin tek olarak yüksek, orta veya düşük derecede bilgisayarlaşma ihtimalleri gösterilmiştir (Tablo1) .

Tablo 2/Meslek grubu	Bilgisayarlaşma ihtimali
Sağlık Sosyal Hizmet Çalışanları	0,0035
Diyetisyenler ve Beslenme Uzmanları	0,0039
Hekimler ve Cerrahlar	0,0042
İlkokul Öğretmenleri	0,0044
Avukatlar	0,035
Güzel Sanatlar(ressam, heykeltıraş vb.)	0,042
Ekonomistler	0,43
Tarihçiler	0,44
Kütüphaneciler	0,65
Marangozlar	0,72
Barmenler	0,77
Terziler	0,84
Taksi Sürücüleri ve Şoförler	0,89
Eczane Teknisyenleri	0,92
Sigortacılar	0,98
Pazarlamacılar	0,99

Bir dizi istatistik ve hesaplama sonucu 702 mesleğin bilgisayarlaşma oranlarını hesaplamışlardır.[14] Hepsini buraya koyabilmem mümkün olmadığı için kendimce önemli bulduklarımı paylaşacağım (Tablo 2).

Tablodan anlamamız gereken şudur: Gelecek 20 yıl içinde pazarlamacıların yüzde 99`u, sigortacıların yüzde 98`i, eczane teknisyenlerinin yüzde 92`si, taksicilerin yüzde 89`u işlerini bir algoritmaya kaptıracak. Güvende meslekler de yok değil: İlkokul öğretmenleri, cerrahlar, diyetisyenler, avukatlar...

Benzer bir çalışma 2004 yılında da yapılmış. Fakat o zamanki çalışmada araba kullanan yapay zekaların olamayacağı fikrinin aksine Tesla ve Google bunu 10 yıl sonra başardılar.[15]

Kısa vadede işinizin tehlikede olmadığını söyleyebilirim fakat uzun vadede işsizlik kaçınılmaz. Peki, işsiz kalan nüfusa ne olacak? Bilimkurgu filmlerindeki gibi zamanımızın çoğunu simülasyonlarda mı geçireceğiz? Popüler görüşlere göre yapay zeka bizim zekamızı geçtiği an muhtemelen bizi yok edecek. İşsiz kalmak istemeyen insanların yapay zekayı düşman olarak görme ihtimali de var. İhtimaller dahilinde iyi haberler de var. Yeni iş kolları doğacak, simülasyon tasarımcılığı veya Isaac Asimov`un Ben, Robot kitabındaki gibi robot psikologluğu bu kollardan ikisi olabilir belki.

Sadece algoritmalara ait iş kollarının da olacak. Yapı olarak uygun olurlarsa insanların çalışamayacağı basınçta, sıcaklıkta işlerimizi onlar halledebilecek, halihazırda Mars`a yolladığımız Curiosity gibi. Nefes almaya ve uyumaya ihtiyaç duymayan işçilere hangi işveren hayır der ki? Gelecek sürprizlerle dolu. Teknolojinin gelişme hızına baktığımızda bizi neyin beklediğini kestirmek güç. Üretilen ilk bilgisayardan kendi kendine öğrenebilen, birbirleriyle iletişim kuran yapay zekalara dek çok yol kat edildi. Süreç nasıl devam edecek göreceğiz.

13 Steiner, Cristopher. (2012). "Automate This" How Algorithms Took Over Our Markets, Our Jobs, and the World. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books/about/Automate_This.html?id=3W-ePnCEL38C&redir_esc=y

14 Frey, Carl Benedikt ve Osborne, Micheal A., "The Future of Employment: How Susceptible Are Jobs to Computerisation?", 17 Eylül 2013. Erişim adresi: https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/publications/the-future-of-employment/

15 Frank Levy ve Richard Murnane, The New Division of Labor: How Computers are Creating the Job Market –Princeton: Princeton University Press,2004

Şevket Süreyya Aydemir (1897-1976), Kadro dergisinin kurucularından ve Kadro Hareketi'nin önderlerindendir. Türk tarihinde önemli rol oynayan kişilikleri inceleyen eserleri ile ünlenmiştir. Hayatı boyunca çok sayıda eser veren Aydemir, Tek Adam adlı eserinde Atatürk'ü; İkinci Adam adlı eserinde İsmet İnönü'yü yazdı. Bunun dışında Menderes'in Dramı, Enver Paşa gibi biyografiler ve Suyu Arayan Adam gibi otobiyografik denemeler dışında Toprak Uyanırsa ve Kahramanlar Doğmalıydı adlı romanları yazdı. 27 Mayıstan sonra oluşan yeni düşünce ortamında kurulan sosyalist eğilimli Devrim ve Yön gibi dergilerde yazıları yayınladı. 12 Mart Muhtırası sonrası Yön dergisi kapatılınca yazılarına Cumhuriyet gazetesinde devam etti. 25 Mart 1976'da Ankara'daki evinde hayatını kaybetti. Ankara Belediye Başkanı'nın emriyle tabutu, Türk bayrağına sarılı olarak defnedilmiştir.

Çeşitli dönemlerde farklı ideolojileri savunan Aydemir, ülkesinin kurtuluşu ve ilerlemesi gibi temel bir hedefe sahipti. Gençliğinde Turancı; 1920-1927 yılları arasında Türkiye Komünist Partisi yöneticisi; 1927 sonrasında Kemalist rejimin savunucusu ve kuramcısı olarak çalışmıştı.

İncelemek isteyenler için Şevket Süreyya Aydemir'in eserleri şunlardır:

-Tek Adam (Mustafa Kemal'in Hayatı) Üç cilt (biyografi)

-İkinci Adam (İsmet İnönü) Üç cilt (biyografi)

-Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa Üç cilt (biyografi)

-Suyu Arayan Adam (otobiyografi)

-Menderes'in Dramı (biyografi)

-İnkılap ve Kadro (makale)

-Lenin ve Leninizm (ortak kitap)

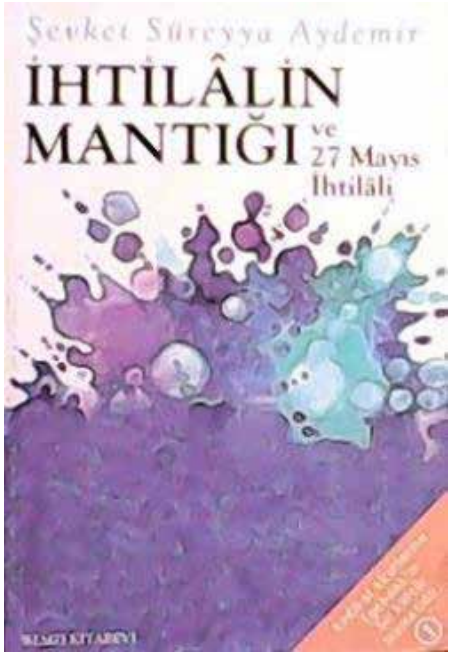
-Cihan İktisadiyatında Türkiye (inceleme-araştırma)

-İktisat Mücadelesinde Köy Muallimi (makale)

-Halk İçin İktisat Bilgisi (makale)

-Türkiye Ekonomisi (inceleme-araştırma ders kitabı)

-Toprak Uyanırsa (roman)

-İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali (inceleme)

-Kahramanlar Doğmalıydı (roman)

-Kırmızı Mektuplar ve Son Yazılar (mektup - makale)

-Lider ve Demagog (inceleme)

Aydemir, Şevket Süreyya. ''İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali'' , 7.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul,2000.i

İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali

İncelediğimiz eser önsöz, devamında üç ana başlık altında toplanmış on iki bölümden ve yazarın 12 Mart sürecine yönelik tespit ve görüşlerinin yer aldığı bir değerlendirme bölümünden oluşuyor. Eserin geneline baktığımızda yalın ve akıcı bir dile sahip olduğunu görüyoruz. Temel kavram ve terimlerin kullanıldığını ve bu kavram ve terimlerin neredeyse tamamının yazar tarafından tanımlandığını söyleyebiliriz. Okuyucuya tarihte farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşanmış pek çok ihtilal örneği kronolojik olarak sunulmuş ve böylece okurun ihtilallerin tarihinin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığını bilmesi istenmiştir. 27 Mayıs'a giden süreçte etkili olan kişilerin temel biyografik bilgileri verilerek kişiliğin olayların gelişimindeki rolü anlatılmaya çalışılmıştır. Olayların tanıklarına ve bu tanıklarla yapılan çeşitli söyleşilere yer verilmiştir. Yazarın tutanak ve raporlar ile okurun somut belgelere ulaşarak olayları doğru değerlendirebilmelerine yardımcı olduğunu söyleyebiliriz.

I.bölümde 'Mantık Nedir?' , 'İhtilal Nedir?' sorularının cevapları verilirken bu kavramların da tanımları yapılmıştır. Yine bu bölümde yaşadığımız dönem için 'İhtilaller Çağı' isimlendirmesini yapan yazar, MÖ 4750 de Sümer ülkesinden başlayan örneklerini Roma'daki köle isyanları, Bizans'taki hanedan ayaklanmaları, Avrupa'daki köylü hareketleri ile sürdürerek modern dönem ihtilallerine geliyor. Fransız İhtilali ile başlattığı bu dönem içerisinde İttihad ve Terakki'den Rus Devrimi'ne ve 1952'de Mısır'da gerçekleşen Hür Subaylar Darbesi'ne kadar pek çok farklı olayı dahil ediyor. İlk bölümde bir kavram tartışmasına dikkat çeken yazar ihtilalin çeşitlerini sıralıyor. Müdahale, ihtilal ve inkılap kavramlarının Türk siyasal hayatındaki karşılıklarını somut olaylarla açıklıyor. Bölüm sonunda Cumhuriyet'in ilanından çok partili siyasal hayata geçiş sürecine kadar olan zaman diliminde yaşanan sorunlar ayrıntılı olarak gözler önüne seriliyor. Özellikle İnönü döneminde hakim olan sosyo-ekonomik faktörler, II.Dünya Savaşı sonrası değişen dünya düzeni, CHP'ye karşı oluşan politik ve psikolojik cepheleşme üzerinde duruluyor. DP'nin kuruluşu ile özel sermayenin ve teşebbüslerin muhalefetin yanında yer almasının önemini vurguluyor. Kitabın birçok yerinde vurgulandığı gibi oyların tasnifinde uygulanan çoğunluk usulünün yanlışlığı sayısal verilerle okura anlatılıyor. 'Demokrasi Nedir?' ve 'Demokrasi çeşitleri nelerdir?' sorularına verilen cevaplarla ilk bölüm sona eriyor.

Eserin II.bölümü 27 Mayıs'a giden süreci anlamamız için son derece önemli bir yere sahip. DP'nin iktidara gelişi ile başlayan bölüm 1950-54,1954-57,1957-1960 üç temel tarihsel döneme ayrılarak inceleniyor. Bu dönemler anlatılırken yapılan seçimler sonucunda ortaya çıkan milletvekili sayılarının partiler arası orantısız dağılımının yine çoğunluk usulünden kaynaklandığı anlatılıyor. Bu bölümde İnönü, Bayar ve Menderes'in kişiliklerinin incelenerek okura sunulduğunu görüyoruz. 'Üç Şahıs, Üç Şahsiyet' başlığı altında anlatılanlardan Menderes ile ilgili tanımlamalar ilgi çekicidir. Menderes için kullandığı 'İki Şahsiyetlilik' ve 'İsmet Paşa Fobisi' gibi betimlemelerin incelenen eserin yayımlandığı tarihten sonra pek çok çalışmada kendine yer bulduğunu görüyoruz. Bu bölümde DP'nin ve Menderes'in yanlış uygulamalarına ve bu uygulamaların toplumda yarattığı huzursuzluğa dikkat çekiliyor.

Aynı zamanda orduda bir kaynamanın başladığı ve iktidarın muhalefete kurduğu baskılardan örnekleriyle söz ediliyor. Tüm bu rahatsızlık ve baskıyı toplumda bir kaos dönemi olarak adlandırıyor. Kaosun tanımı yapılıyor ve bu kaos hali devam ederken Menderes'e gelen uyarılardan ve istifa tavsiyelerinden bahsediliyor. Bunun son fırsat olduğu ve bunun da Bayar'ın müdahalesiyle kaçırıldığını okuyoruz. Yazar bu kaçırılan fırsatı 'Hatada direniş hatanın kendisidir.' diyerek açıklıyor. Menderes'in ve Bayar'ın bazı adımlar atarak müdahaleye gerek kalmadan süreci normale döndürebileceği mesajı ile bölümü tamamlıyor.

III.bölüm ihtilalin genel şartları ve unsurları üzerine yazılmıştır.27 Mayıs Müdahalesi 'Devlet Hayatına Müdahale Edici Aksiyon' olarak isimlendiriliyor. Hareketin henüz başında yaşanan lider sorununun ve ortaya çıkan otorite boşluğundan söz ediliyor. Hareketin önemli isimlerinden Cemal Madanoğlu'nun görüşleri de aktarılarak harekat sabahından itibaren yaşanan süreçler anlatılıyor. Ortaya çıkan otorite boşluğunun giderilmesi için Cemal Gürsel'in müdahalenin lideri konumuna getirildiğini okuyoruz. Milli Birlik Komitesi'nin kuruluşu ve temel çalışma ilkeleri anlatılıyor. MBK'nın Milli Eğitim, Milli Savunma, sağlık, hukuk, imar ve iskan, işçi ve öğrenci hakları gibi pek çok konuya yönelik başlattığı çalışmalar hakkında bilgi veriliyor. Özellikle Anayasa Komisyonu'nun kuruluşu ve komisyondan beklentiler hakkında geniş bir bölüm okuyoruz sürecin devamında MBK'da bölünmeler olduğu, özellikle Madanoğlu-Türkeş çekişmesi anlatılıyor. Bu çekişmeler sonucu Türkeş'in de aralarında bulunduğu bazı tavsiyeler olduğunu görüyoruz. Aynı zamanda ordudaki Silahlı Kuvvetler Birliği'nin MBK üzerinde baskısını arttırdığını ve ordu ile komite arasında bir gerginliğin olduğunu okuyoruz. Demokratik rejimlerde ihtilallerin belirli bir sonu olduğu söylenerek bu sona nasıl gelindiği ile ilgili bilgiler veriliyor.

Yazar son bölümde özellikle 27 Mayıs'ın bir darbeden bir ihtilale dönüştüğü fikri üzerinde duruyor. İhtilallerin basit bir macera arayışı olmadığı okurlara ısrarla vurgulanıyor. Kurucu Meclis'in çalışmaya başlaması ile MBK'nın etkisizleştiği ve toplumun da sivil bir hükümet beklentisi içinde olduğu anlatılıyor. Yine aynı bölümde, Yüksek Adalet Divanı'nın kuruluşu ve yetkisi ile ilgili bilgilendirme yapılıyor. Yassıada yargılamalarının dava başlıkları ve bu davalarda yargılanan isimler belirtiliyor.

Yazarın özellikle 27 Mayıs sonrası dönemi ve özellikle 12 Mart sürecini kısa olarak değerlendirdiği bir sonuç bölümü olduğunu görüyoruz. Bu bölümde özellikle evren, evrim ve devrim kavramlarının tanımını ve bu kavramların ihtilalle ilişkisini görüyoruz. Ayrıca öğrenci ve işçi hareketlerinin içerikleri, bilim ve idare arasındaki etkileşimin önemi aktarılmaya çalışılıyor.

Sonuç olarak incelediğimiz bu eser 27 Mayıs ile ilgili çalışan araştırmacılar ve dönemi merak eden okurlar için alanındaki en başarılı eserlerden biridir. Yazarın kavramları ve terimleri tanımlaması, örneklere ve karşılaştırmalara yer vermesinin, anlattığı konunun daha iyi şekilde anlaşılması açısından, son derece faydalı olduğunu söyleyebiliriz. Böylesine önemli bir olayı böyle önemli bir kalemden okumanızı kesinlikle tavsiye ederiz.

Türk Anası

Sabiha Gökçen anlatıyor:

Benim için çok mutlu olan bir gecenin sabahı Atatürk'le tekrar çiftliğe gittik. Yanılmıyorsam bir tatil günü idi... Dolaşıp hava alırken oldukça yaşlı bir köylü kadına rastladık yolda. Yorgun bir hali vardı. Atlarımızı durdurduk. Daha önceleri de belirttiğim gibi, Atatürk bizim insanlarımızla, halkımızla konuşmaktan, onlarla sohbet etmekten çok büyük zevk alırdı. Hatta bazen sırf bu düşünce ile ülkeyi şöyle bir baştan bir başa taradığına bile şahit olmuşumdur.

Yaşlıca köylü kadın kan ter içindeydi. Belli ki epey yol tepmişti. Yaşını tam kestirmeye olanak yoktu. Yalnız yüzündeki derin çizgiler, ıstıraplı günler yaşamış olduğunu ortaya koyuyordu. Cildinin kırışıklığı yanında esmerliği, güneşten kavrulmuş olduğu da gözden kaçmıyordu. Büyük bir yükü sırtında taşıyan insanlara öz bir hali vardı. Elindeki değneğe yaslanarak şöyle bir doğrulup bize baktı. "Sanki beni baştan ayağa süzecek ne var?" dermiş gibi

Atatürk attan inerek bu ihtiyar kadının yanına sokuldu:

-"Merhaba nine."

Kadın Ata'nın yüzüne bakarak hafif bir sesle;

-"Merhaba dedi."

-"Nereden gelip nereye gidiyorsun?" Kadın şöyle bir duralayıp,

-"Neden sordun ki, dedi. Yoksa buraların saabısı mısın, bekçisi mi?" Paşa gülümsedi.

-"Ne sahibiyim ne de bekçisiyim nine. Bu topraklar Türk milletinin malıdır. Buranın bekçisi de Türk milletinin kendisidir. Şimdi nereden gelip nereye gittiğini söyleyecek misin?" Kadın başını salladı.

-"Tabii söyleyeceğim, ben Sincan'ın köylerindenim bey, otun güç bittiği, atın geç yetişdiği, kavruk köylerinden birindeyim. Bizim muhtar bana bilet aldı trene bindirdi, kodum Angara'ya geldim."

-"Muhtar niçin Ankara'ya gönderdi seni?"

-"Gazi Paşa'mızı görmem için. Başını pek ağrıttım da... Benim iki oğlum gavur harbinde şehit düştü. Memleketi gavurdan kurtaran kişiyi bir kez görmeden ölmeyeyim diye hep dua ettim durdum. Rüyalarıma girdi Gazi Paşa. Bende gün demeyip mıhtara anlatınca, o da bana bilet alıverip saldı Angara'ya, giceleyin geldimdi. Yolu neyi de bilemediğimden işte ağşamdan belli böyle kendimi ordan oraya vurup duruyom bey..."

-"Senin Gazi Paşa'dan başka bir isteğin var mı?" Kadının birden yüzü sertleşti.

-"Tövbe de bey, tövbe de! Daha ne isteyebilirim ki... O bizim Vatanımızı gurtardı. Bizi düşmanın elinden kurtardı. Şehitlerimizin mezarlarını onlara çiğnetmedi daha ne isteyebilirim ondan? Onun sayesinde şimdi istediğimiz gibi yaşıyoruz. Şunun bunun gavur dölünün köpeği olmaktan onun sayesinde kurtulmadık mı? Buralara bir defa yüzünü görmek, ona sağol Paşam! Demek için düştüm. Onu görmeden ölürsem gözlerim açık gidecek. Sen efendi bir adama benziyon, bana bir yardım ediver de Gazi Paşa'yı bulacağım yeri deyiver."

Atatürk'ün gözleri dolu dolu olmuştu, çok duygulandığı her halinden belliydi. Bana dönerek,

-"Görüyorsun ya Gökçen", dedi

-"İşte bu bizim insanımızdır..." "Benim köylüm, benim vefalı Türk anamdır bu!"

Attan indim ben de. Yaşlı kadının elini tuttum anacığım dedim, sen gökte aradığını yerde buldun, rüyalarını süsleyen, seni buralara kadar koşturan Gazi Paşa yani Atatürk işte karşında duruyor. Köylü kadın bu sözleri duyunca şaşkına döndü. Elindeki değneği yere fırlatıp, Atatürk'ün ellerine sarıldı. Görülecek bir manzaraydı bu. İkisi de ağlıyordu. İki Türk insanı biri kurtarıcı, biri kurtarılan, ana oğul gibi sarmaş dolaş ağlıyorlardı. Yaşlı kadın belki on defa öptü atanın ellerini. Ata da onun ellerini öptü. Sonra heybesinden küçük bir paket çıkarttı. Daha doğrusu beze sarılmış bir köy peyniri. Bunu Atatürk'e uzattı;

-"Tek ineğimim sütünden kendi ellerimle yaptım Gazi Paşa, bunu sana hediye getirdim. Seversen gene yapıp getiririm."

Paşa hemen orada bezi açıp peyniri yedi. Çok beğendiğini söyledi. Sonra birlikte köşke kadar gittik.

Oradakilere şu emri verdi;

-"Bu anamızı alın burada iki gün konuk edin. Sonra köyüne götürün. Giderken de kendisine üç inek verin benim armağanım olsun."

Sabiha Gökçen

Kaynak: Atatürk'le Bir Ömür, Sabiha Gökçen, Anıları Kaleme Alan: Oktay Verel, Altın Kitaplar, 2. Basım, ISBN: 975-405-511-4. Sayfa:150-152

düşünüm
İki aylık dijital düşünce ve kültür dergisi